

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

DERVİŞ HASAN MEDHÎ'NİN BİLİNMEYEN BİR ESERİ: MENÂKIB-I DERVİŞ HÂKÎ
AN UNKNOWN WORK OF DERVİŞ HASAN MEDHİ: MENAKIB-I DERVİŞ HAKI

Hasan KAYA*

Öz

Menâkıbnâmeler din büyüklerinin, kahramanların ve tarihî şahsiyetlerin hayatlarını, üstün vasıflarını, ahlâkî meziyetlerini, kerametlerini, hikmetli sözlerini anlatan eserlerdir. Bu makalede XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı ve bazı eserleri bilinen Derviş Hasan Medhî'nin, piri Hâkî Mehmed Efendi'nin biyografik tarzda menkabelerini anlattığı eseri tanıtılacaktır. Eserin tespit edilebilen tek nüshası vardır. Bu nüshayla ilgili bilgilerin yer aldığı kataloglarda *Menâkıb-ı Dervîş Hâkî*, Derviş Hasan Medhî'nin değil Hâkî Mehmed Efendi'nin bir eseri olarak gösterilmektedir. Bu makaleyle adı geçen kitabın müellifinin Derviş Hasan Medhî olduğuna dikkat çekilecektir. Böylelikle bugüne kadar Derviş Hasan Medhî'nin eserleriyle ilgili yapılan çalışmalarda konu edilmeyen bir kitabının varlığı ortaya konmuş olacaktır. Bir yandan da bu kitaba konu olan ve kaynaklarda hakkında çok az bilgi bulunan Hâkî Mehmed Efendi'nin eserdeki menkabevi hayatı anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Menkabe, Menâkıbnâme, Derviş Hasan Medhî, Hâkî Mehmed Efendi.

Abstract

Menaqibnames are works that tell the lives of religion pioneers, heroes and historical figures and their super skills, moral virtues, miracles, erudite sayings. In this article, the work telling menqabes of Haki Mehmed Efendi, sage of Derviş Hasan Medhi, in a biographic style written by Derviş Hasan Medhi whose some works are known and living between second half of 16th century and first quarter of 17th century will be introduced. There is only one copy of the work that could be detected. Menakib-ı Dervîş Haki has been indicated the work of not Derviş Hasan Mehdi but Haki Mehmed Efendi in the catalogues including information about this copy. That Derviş Hasan Medhi is the author of the mentioned work will be remarked through this article. Thus the presence of a book that hasn't been mentioned up until now at the studies involving in Derviş Hasan Medhi's works will be presented. On the one hand epic life of Haki Mehmed Efendi at work who is subject to book with very little information will be introduced.

Keywords: Menqabe, Menaqibnames, Derviş Hasan Medhi, Haki Mehmed Efendi.

* Dr., Manisa Hasan TÜrek Anadolu Lisesi Edebiyat Öğretmeni / hasanka84@hotmail.com

Giriş

Menâkıbnâmeler tarihe kaynaklık etmeleri bakımından önemli eserlerdir. Bu eserlerin zayıf yönleri, evliya ve meşâyih'e ait uydurma kısımları tespit edilebilir, bu tespit edildikten sonra uydurma, ekleme ve abartmaların dışında kalanlar tenkit esaslarına tabi tutularak bunlardan yararlanılabilir. Bu menkabeler, menkabeye konu olan velinin yaşadığı memleketin ahalisinin düşüncesi üzerindeki tesirlerini gösteren belgeler olduğu gibi, menkabelerden bir devrin siyasî ve bir memleketin iktisadî hayatına dair bilgiler de elde edilebilmektedir. Velilerin hayatlarına dair teferruatta, onların kerametlerine ait hikâyelerde tarihî hadiseler ve şahsiyetlere de temas edilmektedir. Bu menkabeler, memleketlerin imar ve iskân tarihlerini öğrenmek için de faydalı olmaktadır (Togan, 1985: 49-50; Ocak, 1992: 66-69). Menâkıbnâmelerden onlara konu olan şahsiyetlerin özelliklerinden başka o dönemin düşünce yapısını tespit etmek de mümkün olabilmektedir (Kütükoğlu, 1995: 20). Ayrıca âdet ve ananelere, Türk din ve tasavvuf tarihine ait bilgiler de elde edilebilmektedir (Ocak, 1992: 68-69). Yazıldıkları devrin bir nevi dinî, içtimaî, ruhî ve siyasî panoraması mahiyetinde olan menâkıbnâmeler, Hıristiyan edebiyatında önemli bir yer işgal etmiştir. Batılı tarihçiler Hıristiyan azizlerin hayatlarına dair eserlerden tarihî bir kaynak olarak istifade etmekten Müslüman ve Türk tarihinin birçok karanlık noktasını aydınlatmak hususunda evliya menkabelerinden yararlanma meselesi bizde ihmal edilmiştir (Köprülü, 1943: 421-422; Yazıcı, 1995: 19; Şahin, 2004: XXIX/113). Menâkıbnâmeler hakkında sağlam sonuçlar ortaya koyabilmek ve menâkıbnâmeye konu olan şahısların gerçek kişiliklerini ortaya koymak için hem menâkıbnâmeleri sistemli ve mukayeseli olarak incelemek hem de şahıs hakkındaki kaynakları ciddi mukayeseler yaparak tenkit sürecinden geçirmek gerekir (Şeker, 2005: 89; Köksal 2012: 85). Bu yapıldığında menâkıbnâmelerin zengin birer kültür tarihi kaynağı oldukları görülecek ve onlardan azamî istifade sağlanacaktır (Ocak, 1992: 68-69; Aça vd., 2011: 371).

Menâkıbnâmeler üzerine son yıllarda pek çok çalışma yapılmış, birçok menâkıbnâmenin metni de neşredilmiştir.

Bu makalede menâkıbnâme türünün tanımı, özellikleri, doğuşu ve gelişimi ile ilgili bilgilere genel hatlarıyla değinilecek; konu edilen *Menâkıb-ı Dervîş Hâkî*'nin müellifi Hasan Medhî'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulacak; kayıtlara yanlışlıkla Hâkî Mehmed Efendî'ye ait bir eser olarak geçen bu eserin vasıflarından bahsedilecek; eserde konu edilen Hâkî Mehmed Efendî'nin kaynaklarda ve eserde geçen hayat hikâyesi anlatılacak ve eserin özeti verilecektir. Okuyucunun eserle ilgili daha sağlıklı değerlendirme yapabilmesi için makale sınırlarını aşmadan eserden çeşitli örnekler de verilecektir. Manzum bölümlerden alınan örneklerde (65, 4a) şeklinde, eserdeki beyit ve varak numarası yay parantez içinde verilecek; mensur bölümlerden alınan örneklerde (Nesr 2/1-5, 5a) şeklinde, nesir bölümü numarası ve satır numarası ile varak numarası verilecektir.

Menâkıbnâmenin Tanımı, Doğuşu ve Gelişimi

Menkabe, Arapça "isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak ya da haber vermek" anlamlarına gelen "nekabe" (نقاب) kökünden türemiştir. Çoğulu menâkıbdır ve "övmeye layık güzel iş, hareket ve davranış" anlamına gelmektedir. Edebiyat terimi olarak din büyüklerinin, velilerin, kahramanların ve tarihî şahsiyetlerin hayatlarını, üstün vasıflarını, ahlâkî meziyetlerini, olağanüstü davranışlarını, kerametlerini, hikmetli sözlerini, hâllerini destanî-efsanevî bir üslupla anlatan hikâyelere ad olmuştur (Ayverdi, 2005: II/2004; Komisyon, 1996: III/1941; Çağbayır, 2007: III/3141; Erverdi, 1986: VI/253; Aça vd., 2011: 365; Cebecioğlu, 2004: 426; Komisyon, 2004: IV/338; Uslu, 2007: 228; Özkırmı, 1984: III/842; Pala, 1995: 365).

Menâkıbnâmelerin birbirinden farklı tipler, şekil özellikleri, muhteva, dil ve üsluba sahip oldukları bir gerçektir. Bu kitaplar manzum ve mensur yazılabilir. Bazı menâkıbnâmeler tamamıyla tarihî olaylara uygunluk gösterir, menkabe unsurları azdır. Bunlar konu edindikleri kişinin ve etrafındakilerin gerçeğe çok yakın biyografilerini tasvir ederler. Bazıları ise genellikle

hayalî olaylarla dolu olup bunlarda menkabeler rastgele derlenip bir araya getirilmiştir. Birincilerin tarihî değerine mukabil ikinciler toplum bilimi açısından ilgi çekici olabilir. Bu itibarla her iki gruptakilerin de kültür tarihi açısından önemi vardır (Erverdi, 1986: VI/255; Şeker, 2005: 89-90; Köksal, 2012: 84). Menâkıbnâmelerin üslubu genelde sade ve halkın anlayabileceği bir tarzda olması yönüyle dikkat çeker. Bununla beraber ait oldukları yüzyılın geçerli geleneklerine uyularak Arapça-Farsça-Türkçe ifade biçimleri ve yine üç dilde kısa da olsa şiirler ve anlaşılır bir Türkçe ile kurulmuş kısa ve açık nesirler bulunur. Menâkıbnâmelerde en önemli husus onların okuyanlar tarafından kolaylıkla anlaşılabilir olmasıdır (Mercan, 2003: 116). Evliya menkabeleri edebî tür itibarıyla konusu harikulade olaylara dayanan masal, efsâne, destana benzeseler de o türlerden ayrılan yönleri vardır. Sayılan türler gibi evliya menkabeleri de harikulade olayları konu edinmiştir. Evliya menkabelerinin konusu gerçek kişilerdir. İşte bu noktadan itibaren masal ve efsaneden ayrılır. Bu gerçek kişilerin yaşadıkları zaman ve mekân bellidir ama evliya menkabeleri yarı mukaddes addedilir. Bu suretle efsane ve destanlarla aralarındaki en esaslı fark ortaya çıkmış olur. Biçim itibarıyla evliya menkabeleri bütün bu türlerden kısa olup her türlü üslup ve edebî kaygıdan uzaktır. Buna göre evliya menkabeleri şu özelliklere sahiptir: Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir. Olayların belirli yeri ve zamanı vardır. Gerçek olduklarına inanılır. Yarı mukaddestirler. Konu edindikleri velî hayattayken de öldükten sonra da meydana gelebilirler. Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler (Ocak, 1992: 32-33).

İlk defa IX. yüzyıldan itibaren yazılan hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in ashabının faziletlerine dair hadisleri ihtiva eden bölümlerin adı olarak (Kitâbü'l-Menâkıb) kullanılmaya başlanmıştır (Şahin, 2004: XXIX/112; Erverdi, 1986: VI/253). Menâkıb kelimesinin ayrıca halifeler (İbnü'l-Cezerî, *Esne'l-metâlib fi menâkıbi Seyyidinâ 'Alî b. Ebî Tâlib*), bir kabile veya soy (İbn Şehrâşûb, *Menâkıb-ı âl-i Ebî Tâlib*), mezhep imamları (*Menâkıbü'l-İmâmî'l-A'zam*) hakkında yazılan eserlerle kutsal şehirleri tasvir eden metinlerin (*Menâkıb-ı Mekke-i Mükerrreme*, *Menâkıb-ı Kudüs-i Şerîf*) adında hadis kitaplarındaki gibi "fazilet" manasında geçtiği görülür (Şahin, 2004: XXIX/112; Komisyon, 2004: IV/338).

Önceleri Arap edebiyatında tabakat isimli eserlerde verilen örnek yaşayışlar, daha sonra menâkıb kitaplarında işlenmeye başlanmıştır (Komisyon, 2004: IV/339).

IX. yüzyıldan itibaren gittikçe kuvvetlenerek gelişen tasavvufun etkisiyle teşekkül eden menkabe türü zamanla bütün İslâm dünyasında çoğalıp zenginleşmeye başlamış ve bu yüzyıldan sonra menkabe kelimesi sûfilerin hikmetli sözlerini ve örnek alınacak faziletli davranışlarını ifade etmek için kullanılır olmuştur (Şahin, 2004: XXIX/112; Komisyon, 2004: IV/339). Bu alanda IX. yüzyılda kaleme alınan *Tabakâtü's-Sûfiyye* (Sülemî), *Keşfü'l-mahcûb* (Hücvirî), *er-Risâle* (Kuşeyrî) gibi tasavvufî eserlerde Veysel Karanî, Bâyezid-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Hafs el-Haddâd, Herem b. Hayan, Hasan Basrî, Habîb-i Acemî gibi sûfilerin hikmetli sözlerine ve faziletli davranışlarına yer verilmiştir (Şahin, 2004: XXIX/112; Ocak, 1992: 40; Pala, 1995: 365). Ayrıca *Târih-i Bağdâd*, *Târih-i Buhârâ* gibi bölge ve şehir tarihlerinde, burada yetişen sûfiler hakkında bilgi verilirken onların menkabelerine de temas edilmiştir. XI. yüzyıldan itibaren Kâdiriyye ve Rifâiyye gibi ilk büyük tarikatların teşekkül etmesiyle birlikte menkabelerin muhtevasına "keramet" kavramı da eklenmiş; Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed er-Rifâî gibi tarikat pîrleri velîler için vefatlarının ardından yazılan eserlerde, gösterdikleri kerametlerin anlatılmaya başlanmasıyla menkabe kelimesi giderek kerametle aynı anlamda kullanılır olmuş; böylece bir tasavvufî tür olarak menâkıb metinleri (menâkıbnâme) ve menâkıb yazma geleneği ortaya çıkmıştır (Şahin, 2004: XXIX/112; Ocak, 1992: 40-41). Önceleri pîrlere yani tarikat kurucularına mahsus olan müstakil menâkıbnâmeler, zamanla tarikat içinde önemli roller oynamış şeyhler, halifeler ve hatta şeyh aileleri için de kaleme alınmaya başlamıştır (Ocak, 1992: 41-42; Erverdi, 1986: VI/254). Bu eserlere menâkıb adı dışında ayrıca "tezkire" (Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ*), "reşehât" (Safî, *Reşehât-ı 'Aynü'l-hayât*), "makâmât" (*Makâmât-ı Yûsuf*

Hemedânî), “nefehât” (Abdurrahman-ı Câmî, *Nefehâtü'l-üns*)¹ gibi farklı adlar da verilmiştir (Şahin, 2004: XXIX/112).

X. yüzyılda Müslüman olan Karahanlılar, Türk evliya menkabelerinin bugün bilinen ilk örneğini meydana getirmişlerdir. XI. yüzyılın sonlarında kaleme alınan bu eser, *Tezkire-i Satuk Buğra Han* adını taşır. Bilindiği kadarıyla *Tezkire-i Satuk Buğra Han*'dan sonra ilk olarak Türkistanlı mutasavvıf Hoca Ahmed Yesevî ile ilgili menâkıbnâmeler yazılmıştır. Bunlardan en eskisi Siğnakî'nin *Menâkıb-ı Ahmed Yesevî* adlı eseridir. XVI. yüzyılın son yıllarında Hazinî tarafından yazılıp III. Murad'a ithaf edilmesine rağmen Anadolu dışı menâkıbnâmelerinden sayılabilecek bir eser de Ahmed Yesevî'nin menkabelerini ihtiva eden *Cevâhirü'l-Ebrar min Emvâci'l-Bihar* adındaki menâkıbnâmedir (Ocak, 1992: 43-45; Erverdi, 1986: VI/254; Şahin, 2004: XXIX/113).

Anadolu Selçukluları devrinde birçok menâkıbnâme yazılmıştır. XIII. yüzyılda Abdülkerim b. Şeyh Mûsâ'nın Seyyid Hârûn'a dair *Menâkıb-ı Seyyid Hârûn-ı Velî*'si, Sadruddin Konevî hakkındaki *Menâkıb-ı Sadruddîn-i Konevî*, Mahmud Hayrânî'nin menkabelerinin toplandığı ve günümüze ulaşmayan *Menâkıb-ı Seyyid Mahmud Hayrânî*, Seyyid Ahmed-i Küçek Rifâî adına yazılan menâkıbnâme ve Gülşehrî'nin *Kerâmât-ı Âhî Evran*'ı bu döneme ait eserlerdir. Yine bu dönemde yazılan menâkıbnâmeler arasında Ferîdûn-ı Sipehsâlâr'ın Mevlânâ'yı anlattığı *Risâle-i Sipehsâlâr be Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr*'ı, Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn*'i² sayılabilir (Ocak, 1992: 47-48; Erverdi, 1986: VI/255; Şahin, 2004: XXIX/113; Komisyon, 2004: IV/339-340).

Elvan Çelebi'nin *Menâkıbü'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye*'si,³ Hatib-i Fârisî'nin *Menâkıb-ı Cemâleddîn-i Sâvî*'si Anadolu beylikleri devrinde yazılmıştır (Ocak, 1992: 49-50; Erverdi, 1986: VI/255; Şahin, 2004: XXIX/113).

Osmanlı döneminde farklı türde menâkıbnâme örnekleri görülür. Battalnâme ve Danişmendnâme türünün son halkası Ebülhayr Rûmî'nin *Saltuknâme*'si bu devirde kaleme alınmıştır. “Vilâyetnâme” adı verilen Bektaşî menâkıbnâmeleri XV. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Uzun Firdevsî tarafından yazıldığı tahmin edilen *Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş Velî* bu türün en tanınmış örneğidir. *Vilâyetnâme-i Hacım Sultan*, *Vilâyetnâme-i Abdal Mûsâ*, *Vilâyetnâme-i Seyyid Ali Sultan*, *Vilâyetnâme-i Sultan Şücâeddin*, *Vilâyetnâme-i Otman Baba* ve *Vilâyetnâme-i Koyun Baba* Bektaşî geleneği içinde ortaya çıkan diğer menâkıbnâmeler arasında zikredilebilir (Ocak, 1992: 51-56; Şahin, 2004: XXIX/113).

Halil b. İsmail'in *Menâkıb-ı Şeyh Bedreddin İbn Kâdî İsrâil*'i, Âşık Ahmed'in *Menâkıb-ı Kemal Ümmî*'si, Yahyâ b. Bahşî'nin *Menâkıb-ı Emîr Sultan (Menâkıbu'l-Cevâhir)*'i⁴ XV. yüzyıla ait eserlerdir (Ocak, 1992: 56-58; Şahin, 2004: XXIX/113).

XVI. yüzyılda Emir Sultan adına Nî'metullah Efendi, Mehmed Şevkî, Senâî Çelebi ve Zeynelâbidîn b. Hacı Kâsım tarafından dört ayrı *Menâkıb-ı Emir Sultan* yazılmıştır. Muhyî-i Gülşenî'nin *Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî*'si, anonim *Menâkıb-ı Şeyh Safiyyuddîn-i Erdebilî*, anonim *Menâkıb-ı Hacı Bayram-ı Velî*, Enîsî'nin *Menâkıb-ı Akşemseddin*'i, anonim *Menâkıb-ı Kaygusuz Baba*, Hoca İbrâhim'in *Menâkıb-ı Pîrî Baba*'sı, Vâhidî'nin *Menâkıb-ı Hâce-i Cihân*'ı, Hazinî'nin *Cevâhirü'l-*

¹ Abdurrahman Câmî'nin eseriyle ilgili geniş bilgi için bk. Abdurrahman Câmî (1998). *Nefehâtü'l-Üns Evliyâ Menkabeleri*, Haz.: Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara, Tercüme ve Şerh: Lâmî Çelebi, İstanbul: Marifet Yayınları.

² Ahmed Eflâkî'nin eseriyle ilgili detaylı bilgi için bk. Tahsin Yazıcı (1995). *Âriflerin Menkabeleri*, I-II, İstanbul: MEB Yayınları.

³ Elvan Çelebi'nin eseriyle ilgili detaylı bilgi için bk. Ahmet Yaşar Ocak (1979). “XIII ve XIV. Yüzyıllar Anadolu Türk Tarihi Bakımından Önemli Bir Kaynak: Menâkıbu'l-Kudsiyya Fî Menâsibi'l-Ünsiyya”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hâtırâ Sayısı, İstanbul, s. 89-102.

⁴ *Menâkıbu'l-Cevâhir*'le ilgili detaylı bilgi için bk. Hatice Liman (2009). “Yahyâ Bin Bahşî ve Menâkıbu'l-Cevâhir”, *İSTEM Dergisi*, Yıl: 7, S. 13, s. 305-316.

Ebrâr'ı yine bu yüzyılda yazılan menâkıbnâmelerdendir (Ocak, 1992: 59-62; Şahin, 2004: XXIX/113).⁵

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yazılan menâkıbnâme sayısında büyük bir artış görülür. Şerif Muhammed Efendi'nin *Menâkıbu'l-Evliyâ'sı*,⁶ Bursalı Hüsameddin'in *Menâkıb-ı Şeyh Üftâde'si*, Ömer Fuâdî Efendi'nin *Menâkıb-ı Şeyh Şa'bân-ı Velî'si*, Nev'izâde Atâyî'nin *Menâkıb-ı Şeyh Mahmud el-Üsküdarî'si*, Şeyh Lutfî'nin *Tuhfetü'l-Asrî fî Menâkıbi'l-Mısrî'si*, Abdürrezzak Efendi'nin *Tuhfetü'l-Ahbâb* veya diğer adıyla *Menâkıb-ı Şeyh Vefâ'sı* ve *Menâkıb-ı Emir Buhârî'si*, Mehmed Mekki'nin *Menâkıb-ı Şeyh Mahmud Murad Buhârî'si*, Hasib-i Üsküdarî'nin *Menâkıb-ı Şeyh Mehmed Emin Tokadı'si*, İbrâhim Has'ın *Menâkıb-ı Ünsî Hasan Efendi'si*, Mehmed Dâî'nin *Beşiktaşî Yahyâ Efendi'ye dair menâkıbı* bu dönemde yazılan eserlerden bazılarıdır. Bu yüzyıllarda aynı tarıkata mensup velilere dair tarikat menâkıbnâmeleri de kaleme alınmıştır. Münîr-i Belgradî'nin *Silsiletü'l-Mukarrebîn ve Menâkıbi'l-Müttakîn'i*, Hulvî'nin *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemezât-ı Ulviyye'si*, Yusuf Sinan Efendi'nin *Menâkıb-ı Şerif ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliye-i Halvetiyye'si*, Sakıb Dede'nin *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân'ı*, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Silsilenâme-i Celvetiyye'si*, Şeyh Mehmed Nazmî'nin *Hediyetü'l-İhvân'ı* bunlardandır (Ocak, 1992: 62-65; Şahin, 2004: XXIX/113).

Derviş Hasan Medhî'nin Hayatı

Menâkıb-ı Deroîş Hâkî adlı eser; Princeton Üniversitesi 494 numarada kayıtlı yazmanın tanıtıldığı bölümde, eserin başında yer alan istinsah kaydındaki Muhammed adından dolayı olsa gerek, Hâkî Mehmed Efendi'ye ait olarak gösterilmiş olsa da gerçekte bu kitap, onun musahibi Derviş Medhî'ye aittir. Medhî mahlası eserde 9 yerde geçer.⁷ Kitaptaki biri 7, üçü 5 beyitlik 4 gazelde de Medhî mahlası vardır ve bu gazellerin üçü ile iki beyitlik kıt'a *Medhî Divanı*'nda da yer almaktadır.⁸ Ayrıca eserin "Hâtimetü'l-kitâb" başlıklı bölümünde yer alan

Bi-hamdillâh kitâbum buldı itmâm
Nic'olur bilmezem kâr ser-encâm (1388, 60b)

Tamâm itdi bunı Medhî-i vassâf
Velî nâ-puhte kalbi olmadı sâf (1389, 60b)

şeklindeki beyitlerde kitabı yazanın Medhî olduğu açıkça belirtilmiştir.

Tespit edilebildiği kadarıyla divan edebiyatında bu kitabın müellifi dışında Medhî mahlaslı 11 şair vardır ve bunlardan herhangi birine ait bir divan henüz ele geçmemiştir (Seyhan, 2000: I/10).⁹ Medhî'nin hayatı hakkında bilinenler azdır. Şair tezkirelerinin hiçbirinde ondan söz edilmez. Kitaptaki

⁵ Kaygusuz Abdal Menâkıbnâmesi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Abdurrahman Güzel (1999). *Kaygusuz Abdal (Alâeddin Gaybî) Menâkıbnâmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. Menâkıb-ı Akşemseddin ilk defa Ali İhsan Yurd, daha sonra da bazı düzenlemelerle Mustafa S. Kaçalın tarafından bir bölüm hâlinde neşredilmiştir. bk. Mustafa Güneş (2011). "Klasik Türk Edebiyatında Menâkıbnâmeler ve Menâkıb-ı Akşemseddin", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 16, s. 168. Detaylı bilgi için bk. Ali İhsan Yurd ve Mustafa S. Kaçalın (1994). *Akşemseddin Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

⁶ Detaylı bilgi için bk. Seda Uysal (2011). *Şerif Muhammed Efendi'nin Menâkıbu'l-Evliyâ'sı (İnceleme-Metin-İndeks)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁷ Eserde Medhî mahlasının geçtiği beyitler şunlardır: (61, 4a), (85, 6b), (116, 7b), (973, 43b), (983, 44a), (1273, 56a), (1336, 58b), (1389, 60b), (1399, 61a).

⁸ *Divan*'da yer alan kıt'a ve gazeller için bk. Nezihe Seyhan (2000). *Medhî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, I, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 370, 403-404, 462, 620.

⁹ Diğer Medhîler için bk. Edith Gülçin Ambros (1987). "So Many Medhîs", *Türkische Miszellen Robert Anhegger Festschrift Amağanı, Melanges*, Varia Turcica IX, İstanbul, s. 25-33; Mehmet Nâil Tuman (2001). *Tuhfe-i Nâilî Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, II, Haz.: Cemâl Kurnaz ve Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yayınları, s. 942-945; Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*, III, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 936; Mustafa İsen (1999). *Latîfî Tezkiresi*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 296; Süleyman Solmaz (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 521, 547-548; Mustafa Safâyî Efendi (2005). *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min*

<i>Hudâ ihsân idüp ben nâ-murâda İrişdürdi beni Sultân Murâd'a</i>	(1152, 51b)
<i>Anuñ bezmine üç yıl dâhil oldum Nice zevk u safâya vâsıl oldum</i>	(1153, 51b)
<i>İdüp âhir bekâ dârına rihlet Revân-ı pâkine Hak ide rahmet</i>	(1154, 51b)
<i>Gelüp sultân Muhammed oldı çün şâh Aña degdi nigîn-i 'izzet ü câh</i>	(1155, 51b)
<i>Nice dem aña da oldum du'acı Sürüp dilden çıkardum ihtiyâcı</i>	(1156, 51b)
<i>Hudâ dergâhına ol dahi gitdi Firâk u derd ü hasret câna yitdi</i>	(1157, 51b)
<i>Çü Sultân Ahmed'e yüz tutdı devlet Zihî 'izzet zihî devlet sa'âdet</i>	(1158, 51b)

beyitlerden hareketle Medhî'nin Sultan III. Murad (1574-1595), Sultan III. Mehmed (1595-1603) ve Sultan I. Ahmed (1603-1617)'in saltanatları döneminde yaşadığı ve saraya yakın olduğu söylenebilir. Ayrıca *Divan*'ında bu padişahların yanı sıra Sultan II. Osman (1618-1622)'a da şiirler sunduğu görülür (Seyhan, 2000: I/8).

Birçok eserinin yanında divanı da bulunan Medhî, *Divan*'ındaki

<i>Mahlasum Medhî dürür ey sîm-ten Kıssa-hânâm şâ'irem nâmum Hasan</i>	(Müfred I)
--	------------

şeklindeki müfredinde adının Hasan olduğunu belirtmiştir (Seyhan, 2000: I/7).

Divan'ındaki pek çok şiirinde meddah ve kıssa-hân olduğunu anlatan Hasan Medhî (Seyhan, 2000: I/10-16), *Menâkıb-ı Dervîş Hâkî* adlı eserde de meddahlığına vurgu yapar. Medhî'nin bu ve *Divan*'ındaki örneklerde Hz. Muhammed'in amcasının meddahı olduğunu belirtmesi şairin Hz. Hamza kıssaları anlattığını, Hamzanâme okuduğunu düşündürmektedir:

<i>İşit meddâh-ı merdândan hikâyet Kulur ol dahi pîrinden rivâyet</i>	(331, 16a)
<i>Çü meddâh itdüñ 'amm-i Mustafâ'ya Sezâ-vâr eyledüñ medh ü senâya</i>	(965, 42b)
<i>Ben ol meddâh-ı 'amm-i Mustafâ'yam Mey-i 'aşkından anuñ pür-safâyam</i>	(1150, 51b)

M. Fuad Köprülü, hususî kütüphanesinde yer alan, *Nâtikî Divanı*'nın da içinde bulunduğu ve 1599-1600 tarihinden önce yazıldığını söylediği bir mecmuadaki "Sûret-i Nâme-i Fâtihî Efendi" başlıklı manzum mektupta geçen

Fevâ'id-i'l-Eş'âr İnceleme-Metin-İndeks, Haz.: Pervin Çapan, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 543-546; İsmail Belig (1999). *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübde'ti'l-Eş'ar*, Haz.: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 380; Sâlim Efendi (2005). *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Haz.: Adnan İnce, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 621-622; Sadık Erdem (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı*, Haz.: Sadık Erdem, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 266; Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî (2012). *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, Haz.: Ramazan Ekinci, İzmir: Tibyan Yayınları, s. 137.

*Aceb Derviş Hasan yârâna yine kıssa okur mu
Dilîrâne senâ eyler mi rûh-ı Şîr-i Merdân'a*

beytinden hareketle Derviş Hasan'ın o zamanın meşhur kıssa-hânlarından olduğunu bildirmiştir. Bu bilgi, Özdemir Nutku'nun çalışmasında da yer alır (Köprülü, 2012: I/340-341; Nutku, 1997: 23, 335). Metin And, M. Fuad Köprülü'ye dayanarak III. Murad (1574-1595) devri meddahları arasında Derviş Hasan'ı da anar (And, 1967: 246). Nihad Sami Banarlı da Medhî mahlasıyla divan tertip edecek kadar şiir söyleyen Derviş Hasan'ı XVI. yüzyılın şöhretli halk hikâyecilerinden sayar (Banarlı, 1997: I/633).

Yukarıda ifade edildiği gibi, hakkında fazla bilgi bulunmayan Derviş Hasan Medhî'den eserleri dolayısıyla bahseden birkaç çalışma vardır. Çeşitli şark hikâyelerinden etkilenilerek meydana getirilen ve halk arasında *Ebû Ali Sînâ ve Ebu'l-Hâris* adlarıyla bilinen hikâyelerin ilk defa 16. yüzyılda Derviş Hasan Medhî tarafından yazıldığı bilinmektedir (Ateş, 1954: 33; Ateş, 1955: 265; Ateş, 1953: 739; Kavruk, 1998: 104). Bu, Medhî'nin 1592/93'te tamamlayarak devrin padişahı Sultan III. Murad'a sunmak üzere yazdığı *Esrâr-ı Hikmet* adlı eserdir (Banarlı, 1997: I/634; Sakaoğlu, 1984: 501; Kavruk, 1998: 117). Dili ve muhtevası yüzünden III. Murad tarafından beğenilmeyen *Esrâr-ı Hikmet*, Medhî tarafından daha sonra III. Mehmed'e sunulmuştur. Eserle ilgili bu bilgi, Medhî'den sonra benzer bir hikâyeyi *Gencîne-i Hikmet* adıyla yazan ve Medhî'nin eserini muvaffakiyetsiz bularak eleştiren Seyyid Ziyâeddin Yahyâ'nın kitabının mukaddimesinde yer alır (Ateş, 1954: 33-34; Ateş, 1955: 266-267; Ateş, 1953: 739-740; Kavruk, 1998: 117). Nihad Sami Banarlı, Medhî'nin *Esrâr-ı Hikmet*'teki üslubunu yeter derecede çekici ve muvaffakiyetli bulur (Banarlı, 1997: I/634). Ahmet Ateş, eserin 1592/93'te tamamlandığını ancak III. Murad tarafından beğenilmemesi üzerine iki yıl sonra Medhî tarafından gözden geçirilerek ve mukaddimeye sultan III. Mehmed'in adı eklenerek 1595'te III. Mehmed'e sunulduğunu belirtir (Ateş, 1955: 266-268). Hasan Kavruk, *Şehnâme*'nin Medhî tarafından II. Osman adına 1621'de mensur olarak çevrildiğini ifade eder ki bu, Medhî'nin *Tercüme-i Şâhnâme-i Firdevsî* adlı eseridir (Kavruk, 1998: 25-26). Ahmet Ateş ve eserlerini inceleyen diğer araştırmacılar, adının Derviş Hasan Medhî olduğunu söyledikleri müellifle ilgili eserlerinden ve yaşadığı devirden başka bir bilginin bulunmadığını belirtirler. Ahmet Ateş ayrıca, *Esrâr-ı Hikmet*'teki bazı beyitlerden "Medhî'nin hikâyeci bir derviş olduğu ve dolaşarak hayatını geçirdiği anlaşılmakta ise de ne doğduğu yer ve zaman, ne gezdiği memleketler ve şehirler hakkında herhangi bir bilgi çıkmamaktadır." demektedir (Ateş, 1955: 269).

Divan'ının metnini hazırlayan Nezihe Seyhan, Medhî ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: Halk söyleyişine yakın akıcı ve sade bir Türkçeyle divan şiiri geleneğini birleştiren Medhî'nin yazdığı şiirin önemli bir kısmı dervişliği dolayısıyla tasavvufidir. Öte yandan dünya nimetlerine kayıtsız olmadığını gösteren şiirleri de az değildir. Meddahlığının etkisiyle çeşitli formlarda yazılmış pek çok medhiyeye *Divan*'ında yer vermiş, yine meddah olarak anlattığı kıssaları kaleme almıştır. Divanı dışında bugün birçoğu ele geçmemiş tercüme, telif ve derleme eserleriyle yaşadığı devrin edebî zenginliklerine katkıda bulunmuş olan Medhî, edebiyat tarihi içinde hak ettiği yeri bulamamıştır (Seyhan, 2000: I/III).

Medhî'nin Eserleri

1. Divan

Medhî Divanı'nın bilinen iki nüshası vardır. Bunlardan Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler 399 numarada kayıtlı nüsha tam; Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan 370 numarada kayıtlı nüsha ise muntehabat nüshadır (Komisyon, 1967: I/184). Derviş Hasan Medhî'nin eseri olan *Medhî Divanı*, *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu*'nda yanlışlıkla asıl adı Mahmud olan Gelibolulu Medhî'ye ait bir eser olarak kaydedilmiştir. *Medhî Divanı*'nda 33 kaside, 41 müseddes, 87 muhammes, 572 gazel, 36 kıta ve 7 müfred bulunmaktadır (Seyhan, 2000: I/36). Eser, Nezihe Seyhan tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

2. Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr

Bir aşk hikâyesi olan eserin bilinen -birbirinden epeyce farklılıklar gösteren- iki nüshası vardır. İlki Nuruosmaniye Kütüphanesi 3764 numarada, diğeri Konya Bölge Yazma Eserler, Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu 15 Hk 659 numarada kayıtlıdır (Çakır ve Koncu, 2010: 37-38). Kataloglarda iki nüsha için de müellif belirtilmemiştir. *Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr* manzum-mensur karışık yazılmıştır. Eser, Müjgân Çakır ve Hanife Koncu tarafından yayımlanmıştır.

3. Esrâr-ı Hikmet (Hikâye-i Ebû Ali Sinâ ve Ebu'l-Hâris)

Yukarıda ifade edildiği gibi, 1592/93'te tamamlanarak Sultan III. Murad'a sunulmuş; sultan tarafından beğenilmemesi üzerine 1595'te gözden geçirilip mukaddimesine padişahın adı eklenerek Sultan III. Mehmed'e sunulmuştur. Eser, Anadolu'da halk arasında *Ebû Ali Sinâ ve Ebu'l-Hâris* olarak bilinen hikâyelerin bir müellif tarafından derlenen ilk örneği olarak bilinmektedir (Ateş, 1954: 33; Ateş, 1955: 265; Ateş, 1953: 739; Kavruk, 1998: 104). Kitapta İbn Sinâ ve kardeşi Ebu'l-Hâris'in başlarından geçen hayali fakat ilgi çekici maceralar anlatılmaktadır (Ateş, 1955: 267-273; Kavruk, 1998: 117-121). Eserin bilinen beş nüshası vardır: İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler TY. 690, Millet Kütüphanesi 3012/3, Paris Bibliothéque Nationale S. 177, S. 194, S. 195 (Blochet, 1932: I/248, 256-257). Paris Bibliothéque Nationale S. 195 numaradaki nüsha "*Âsâr-ı Hikmet*" adıyla kayıtlıdır.

4. Hikâye-i Rıdvân Şâh

Bu kitap, Rıdvân Şah ile peri kızı Hurizad arasındaki aşkı ve iki sevgilinin birbirine kavuşmak için verdikleri mücadeleyi anlatır. İki kahramanlı bir aşk hikâyesi olan eser, halk hikâyesi olmamakla birlikte bazı özellikleriyle halk hikâyelerinden izler de taşır ve mesnevî karakteri gösterir (İnce, 1998: 276). *Hikâye-i Rıdvân Şâh*'ın bilinen nüshalarından Hacı Selim Ağa Kütüphanesi 388/2 numarada yanlışlıkla Divan-ı Medhî olarak kaydedilen eser, *Hikâye-i Rıdvân Şâh* adlı kitabın eksik bir nüshasıdır (Seyhan, 2000: I/34). Kitabın tam nüshası Muş İl Halk Kütüphanesi 379 numarada kayıtlıdır (İnce, 1998: 273). Bu nüsha, Konya Bölge Yazmalarda 42 Kon 5425 numarada kayıtlıdır.¹⁰ Ayrıca Konya Bölge Yazmalarda, bu nüsha ile benzer fiziksel özelliklere sahip, 42 Hk 2006 numarada başka bir *Hikâye-i Rıdvân Şâh*, Mehdî adlı bir şaire ait olarak gösterilmektedir. Başı ve sonu da Medhî'nin *Hikâye-i Rıdvân Şâh* adlı eseriyle aynı olan bu kitap, ya sehven kaydedilmiştir ya da Medhî'nin kitabının başka bir nüshasıdır.¹¹ Söz konusu hikâye, Adnan İnce tarafından yayımlanmıştır.

5. Tercüme-i Şahnâme-i Firdevsî

Eser, adından da anlaşılacağı gibi Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinin bir bölümünün tercümesidir. Ferîdûn'un annesinin ölümüne kadar olan bölüm mensur olarak tercüme edilmiş, her bölümün başına da Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinden manzum parçalar konmuştur (Kavruk, 1998: 25-26). Kitabın bilinen tek nüshası Paris Bibliothéque Nationale S. 326 numarada kayıtlıdır (Blochet, 1932: I/314-315).

6. Kasîde-i Nev-bâve (Târih-i Yemînî Tercümesi)

Ebû Nasr 'Utbi'nin Arapça yazdığı ve Gazneli Mahmud ile babası Sebük Tekin'den söz eden *Târih-i Yemînî* adlı kitap, Ebu's-Şeref Nâsîh-ı Gülpâyegânî tarafından aynı adla Farsçaya çevrilmiş; Derviş Hasan Medhî de bu kitabı Farsçadan *Kasîde-i Nev-bâve* adıyla Türkçeye tercüme etmiştir. Eserin bilinen tek nüshası İngiltere'de British Museum'da Or. 1134 numarada kayıtlıdır (Rieu, 1888: 42-43).

¹⁰ Erişim adresi: http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=196244 (30.10.2012).

¹¹ Erişim adresi: http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=71086 (30.10.2012).

Derviş Hasan Medhî'nin *Kasîde-i Nev-bâve* adlı kitabının 5b varlığında Sultan III. Murad için bir yıl içinde yazdığını söylediği dört eserden *Şehlân İbn Şîr, Sultân Mahmûd birle Bir Bengînün Ba'zı Letâîfî* adlı eserler (Rieu, 1888: 42-43) ile II. Osman tarafından ismarlandığını belirttiği *Tercüme-i Şâhnâme-i Firdevsî* adlı eserinin 2b-3b varakları arasındaki mukaddimesinde III. Murad döneminden I. Ahmed dönemine kadar yazdığını söylediği on bir eserden Sultan I. Ahmed'e sunduğunu belirttiği *Edîb-nâme*, ayrıca *Şehnâme'*den bir hikâye olan *Gürşasb-nâme, Süleymân-nâme, Me'aric el-Nübüvvet Tercümesi, Selçuklu-Samanî-Buyidî Tarihleri* ile *Tevârih-i Âl-i Osman, Şehlân İbn Şîr* adlı eserler (Blochet, 1932: I/314-315) henüz ele geçmemiştir.

7. Menâkıb-ı Dervîş Hâkî

Bu makaleye konu olan kitaptır. Hasan Medhî'ye ait *Menâkıb-ı Dervîş Hâkî*, bugüne dek müellifi ya da onun eserlerinden söz eden çalışmalarda ona ait eserler arasında anılmamıştır.

Eserin bilinen tek nüshası Amerika Birleşik Devletleri-New Jersey, Princeton University Library, Department of Rare Books and Special Collections, Manuscripts Collection, Islamic Manuscripts, Third Series 494 numarada "*Menâkıb-ı Dervîş Hâkî*" adıyla, yukarıda ifade edildiği gibi, yanlışlıkla Hâkî Mehmed Efendi adına kaydedilmiştir. Bu nüsha, *Türkiye Yazmaları Toplu Katalogu'*nda yanlışlıkla "*Manzûme-i Menâkıb-ı Hâkî*" adıyla Baba Dervîş Hâkî adına kayıtlıdır.¹²

Eserin;

Baş : *Hamdû li'llâh ol Hudâ-yı ber-kemâl*
Virdi 'âlem halkına rızk u nevâl

Sonu : *Kabûl olsun du'âmuz pâk ola dîn*
Tamâm oldı veleddâllîn âmîn

Kitabın fiziksel özellikleri şu şekildedir: 202 x 140 (153 x 102) mm ölçülerinde, 13 satır, metin kısmı 61 varak, zarif orta genişlikte nesih yazı, bazı yerler harekeli, siyah mürekkep, başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, 1b ve 2a varakları altın yaldızlı mürekkeple boyalı çiçek desenle süslenmiş çift altın varaklı çerçeveye sahip. 1b sayfası mavi, kırmızı, turuncu, mor ve beyaz altın varak ışıklı serlevhaya sahip, fligranlı, aharlı Avrupaî kâğıt.

202 x 144 mm ölçülerinde kapak kenarlarının etrafı şeritli, mukavva üzerine kahverengi deri cilt.

Eserin başındaki boş bir varakta "Bende[-i] Müslimân Menâkıb-ı Dervîş Hâkî" yazılıdır.

Baştaki bir sayfada Osmanlı sarayında çavuş olan Nasuh Ağa'ya ait H. 1028 (M. 1618/19) tarihli temellük kaydı ile Muhammed adlı birine ait tarihsiz istinsah kaydı yazılıdır.

Başta boş varakta kimin tarafından yazıldığı bilinmeyen eser özeti mevcuttur.

Kitabın manzum bölümü 1402 beyit ve mesnevî nazım şekline uygun olarak yazılmıştır. *Menâkıbnâme'*de ayrıca farklı uzunluklarda ancak manzum bölüme oranla oldukça kısa 7 parçalık mensur bölüm yer alır. Mensur bölümlerin toplamı 124 satırdır.

*Menâkıb-ı Dervîş Hâkî'*de 35 bölüm bulunur. Bunlardan bazıları başlıklandırılmış, bazılarındaysa başlık kullanılmamıştır. Bir kısmına "Der-beyân-ı küşte-şuden-i Kulî Hân be-dest-i 'Abdullâh Hân" şeklinde ele alınacak hadiseyi anlatan başlıklar yazılmışken bir kısmında "Nazm, Nesr, Mesnevî" şeklinde genel başlıklarla anlatıma devam edilmiştir. Medhî eserinde ele aldığı her hadise için ayrı bir başlık koymamış, kimi zaman bir başlıkla başlayan bölümde başka bir hadisenin anlatımına geçmiştir.

Kitabın bölümleri, eserde kullanılan nazım şekilleri, bölümlerdeki beyit sayıları ve bölümlerin varak numaraları şu şekildedir:

¹² Erişim adresi: https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=87821 (30.10.2012).

Bölüm	Manzum/Mensur	Nazım Şekli	Beyit/Satır No.	Beyit/Satır Sayısı	Varak No.
1	Manzum	Mesnevî	1-40	40 beyit	1b-3a
2	Mensur		Nesr 1/1-7	7 satır	3a
3	Manzum	Mesnevî	41-84	44 beyit	3a-5a
4	Mensur		Nesr 2/1-38	38 satır	5a-6b
5	Manzum	Mesnevî	85-109	25 beyit	6b-7b
6	Manzum	Gazel	110-116	7 beyit	7b
7	Manzum	Mesnevî	117-248	132 beyit	7b-13a
8	Manzum	Mesnevî	249-330	82 beyit	13a-16a
9	Manzum	Mesnevî	331-361	31 beyit	16a-17a
10	Manzum	Mesnevî	362-382	21 beyit	17b-18a
11	Manzum	Mesnevî	383-517	135 beyit	18a-23b
12	Manzum	Mesnevî	518-593	76 beyit	23b-26b
13	Manzum	Kıt'a	594-595	2 beyit	26b
14	Manzum	Mesnevî	596-622	27 beyit	26b-27b
15	Manzum	Mesnevî	623-911	289 beyit	27b-38b
16	Manzum	Mesnevî	912-926	15 beyit	39a-39b
17	Mensur		Nesr 3/1-13	13 satır	39b-40a
18	Mensur		Nesr 4/1-34	34 satır	40a-41a
19	Manzum	Mesnevî	927-966	40 beyit	41a-42b
20	Mensur		Nesr 5/1-11	11 satır	43a
21	Manzum	Mesnevî	967-978	12 beyit	43a-43b
22	Manzum	Gazel	979-983	5 beyit	43b-44a
23	Manzum	Mesnevî	984-1000	17 beyit	44a-44b
24	Mensur		Nesr 6/1-12	12 satır	44b-45a
25	Manzum	Mesnevî	1001-1076	76 beyit	45a-48a
26	Mensur		Nesr 7/1-8	8 satır	48a-48b
27	Manzum	Mesnevî	1077-1148	72 beyit	48b-51a
28	Manzum	Mesnevî	1149-1283	135 beyit	51b-56b
29	Manzum	Mesnevî	1284-1331	48 beyit	56b-58b
30	Manzum	Gazel	1332-1336	5 beyit	58b
31	Manzum	Mesnevî	1337-1341	5 beyit	58b-59a
32	Manzum	Mesnevî	1342-1387	46 beyit	59a-60b
33	Manzum	Mesnevî	1388-1394	7 beyit	60b-61a
34	Manzum	Gazel	1395-1399	5 beyit	61a
35	Manzum	Mesnevî	1400-1402	3 beyit	61b

Menâkıb-ı Deroîş Hâkî, yukarıda da belirtildiği gibi, mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır. Hacimleri birbirinden farklı 7 mensur bölüm bulunan kitapta biri 7, üçü 5 beyitli toplam 4 gazel ile iki beyitlik bir kıt'a vardır. Bunlardan 5 beyitlik gazeller ile iki beyitlik kıt'a, mesnevî nazım şekliyle yazılan kısımlarda kullanılan hezec bahrinin "mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün" kalıbıyla, 7 beyitlik gazel (110-116, 7b) hezec bahrinin "mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Mesnevî nazım şekline uygun olan 40 beyitlik giriş bölümünde ise aruzun remel bahrinin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı kullanılmıştır. Buna göre eserin genelinde hezec bahrinin "mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün" kalıbı tercih edilmiş, ancak 40 beyitlik giriş bölümü ile 7 beyitlik bir gazel farklı aruz kalıplarıyla yazılmıştır. Böylece 1355 beyitte aynı aruz kalıbı, 47 beyitte farklı iki aruz kalıbı kullanılmıştır.

Medhî, aruz veznini kullanmada oldukça başarılıdır. Eserde 40a ve 833a mısralarında vezin aksaklığı söz konusudur. 273a, 1110a ve 1066b mısralarındaki vezin aksaklığı ise esere konulan takdim-te'hir işaretiyle giderilmiştir.

Şair, tek heceli bazı kelimeleri vezne uydurmak için açarak kullanır. “Bebir (316, 15b), şehir (324, 15b), zehir (641, 28a), sehim (812, 35a), nefi’ (854, 36b; 1216, 54a) kelimeleri böyledir.

Eserde zihaf, kaynaştırma ve med yapılan kelime sayısı az; ulama, özellikle imale yapılan kelime sayısı fazladır.

Kitapta kullanılan başlıklar ve aruz kalıpları şunlardır:

Bölüm	Başlık	Aruz kalıbı
1	Başlık yok	<i>Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün</i>
2	Nesr	Mensur
3	Nazm	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
4	Nesr	Mensur
5	Hikâyet-i Hâkî Dede der-merâtib-i û	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
6	Gazel berây-ı pîr-i velâyet	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün</i>
7	Mesnevî	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
8	Mülâkât-şuden-i Hâkî Dede bâ-’Abdullâh Hân-ı Özbek	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
9	Mülâkât-şuden-i Hâkî Dede be-şâh-ı İrân a’nî ‘Abbâs-ı cihân-bân	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
10	’Azm-kerden-i Baba Hâkî ez-memleket-i Horâsân be-sûy-ı Bagdâd	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
11	Der-beyân-ı küşte-şuden-i Kulı Hân be-dest-i ‘Abdullâh Hân	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
12	Hikâyet-i Hızır Paşa	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
13	Başlık yok	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
14	Başlık yok	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
15	Cevâb-dâden-i Pîr-i rûşen-zamîr	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
16	Mülâkât-şuden-i Rüstem-i pür-sitem	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
17	Nesr	Mensur
18	Dâstân-ı Halîl Efendi	Mensur
19	Nazm	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
20	Nesr	Mensur
21	Âmeden-i Pîr be-şehir-i İstânbûl	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
22	Gazel-i münâsib-i hâl	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
23	Mesnevî	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
24	Nesr	Mensur
25	Başlık yok	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
26	Nesr	Mensur
27	Mesnevî	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
28	Hasb-i hâl-i hakîr	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
29	Cevâb-dâden-i Pîr-i rûşen-zamîr	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
30	Gazel-i münâsib-i hâl	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
31	Mesnevî	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
32	Âgâh-şuden-i Sultân Ahmed-i cihân-gîr ez-ahvâl-i Pîr	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
33	Hâtimetü’l-kitâb	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
34	Gazel-i münâsib-i hâl	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>
35	Mesnevî münâcât	<i>Mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün</i>

Medhî, bu kitabında büyük saygı duyduğu pîri Hâkî Mehmed Dede’ye dair menkabeleri biyografik bir tarzda, manzum ve mensur karışık bir hâlde anlatmıştır. Kitapta Hâkî Mehmed Efendi için Hâkî Dede’nin yanında “Hâkî, Dede, Dede Hâkî, Dede Sultan, Baba

Hâkî, Hazret-i Hâkî" isimleri de kullanılmıştır. Eserin başındaki H. 1028 (M. 1618/19) olarak yazılı temellük kaydı ile Hâkî Mehmed Dede'nin 1617'de vefat ettiği düşünüldüğünde eserin Hâkî Mehmed Dede'nin vefatından kısa bir süre sonra kaleme alındığı söylenebilir.

Medhî kitabını yazma amacını şu şekilde ifade etmektedir:

*Kılam bir 'ârifüñ medhine âgâz
İde dil murğı bu gülşende pervâz* (65, 4a)

Bu mukaddimât u makâlât-ı şîrînden zuhûr iden ma'ânî-i garîbe vü letâyif-i 'acîbeden aksâ-yı murâd oldur kim şeh-r-i Sitanbûl'da 'Alî Paşa Câmî'inde medfûn olan velînüñ evâyil-i hâlinden hîn-i vefât-ı şerîflerine dek her ne deñlü kerâmât kim anlardan zâhire gelmişdür anlaruñ tamâmını tahrîr kıldum (Nesr 2/1-5, 5a).

Medhî, kitabını yazarken Hızır Paşa'nın kardeşi Mümin Bey ve onun kethudası Davud Ağa'nın Hâkî Dede hakkında anlattıkları menkabeler ile kendisinin şahit oldukları ve Hâkî Dede'den işittiklerini yazdığını belirtir (Nesr 2/7-38, 5b-6b).

Menâkıb-ı Dervîş Hâkî'nin konusu, yukarıda da ifade edildiği gibi, Medhî'nin musahibi olduğu pîri Hâkî Dede'nin Buhara'dan başlayıp İstanbul'daki Ali Paşa Camii'nde son bulan hayatına dair menkabeleridir.

Biyografik tarzda yazılmış bir menâkıbnâme olduğu için kitapta birçok tarihî şahsiyete yer verilmiştir. Babür hükümdarlarından Celâleddin Ekber Şah, Özbek hanı Abdullah Han, İran şahı Abbas, Safevî valilerinden Kulu Han, Bağdat ve Mısır beylerbeyliği yapmış Hızır Paşa, Şam beylerbeyleri Cağalazâde Sinan Paşa, Mahmud Paşa, Seydişehir valisi Mümin Bey, Sultan III. Mehmed, III. Mehmed'in oğlu Şehzâde Mahmud, III. Mehmed dönemi sadrazamlarından Yemişçi Hasan Paşa, Şehzâde Mahmud'un ölümüne sebep olan Yunus Dede, Sultan I. Ahmed bunlardan bazılarıdır.

Medhî, kitabında halk diline yerleşmiş ve Türkçeleşmiş kelimeleri sıklıkla kullanmıştır. "İrgürmek, uçmag, süsmek, ılgar, busarık, ugru, kiçi" gibi bugüne göre arkaik sayılabilecek Türkçe kelimelere de yer vermiştir. Eserin büyük bölümünde yalın ve tabii bir söyleyiş görülür. Manzum bölümler daha sadeyken mensur bölümlerde dil ağırlaşır. Mensur bölümde divan nesrinin orta nesir denilebilecek düzeyde terkipli Arapça ve Farsça kelimelerin daha çok yer aldığı bir dilin kullanılışı dikkat çekmektedir. Mensur bölümlerin birçok yerinde secilere rastlanır.

Kaynaklara ve Menâkıbnâme'ye Göre Hâkî Mehmed Dede'nin Hayatı

Kaynaklarda, Hâkî Mehmed Dede hakkında verilen bilgiler sınırlıdır. Ailesi Buhara'nın seçkin ailelerinden olup kendisi yıllarca seyahat etmiştir. Bu seyahatlerinde Arap ve İran şeyhleriyle görüşüp sohbetler ettikten sonra hacca gitmiştir. Sultan III. Mehmed (1595-1603)'in son yıllarında İstanbul'a gelip defalarca ikram ve inama mazhar olmuştur. Ali Paşa Camii'ne yerleşmiş ve kimseden bir şey kabul etmemiştir. Yüce gönüllü bir derviş olan Hâkî Dede daima temiz elbise giymiştir. Orada her zaman insanlara ikramda bulunan himmet ehli bir derviştir. Sultan I. Ahmed zamanında 1617'de vefat etmiştir. Hâkî Dede'nin vefatında musahibi Derviş Hasan, onun yerine geçmek istemiş fakat Hâkî Dede'nin yerine dervişlerinden Nevrûz Dede geçmiştir (Nev'izâde 'Atâî, 1989: II/608; Mehmed Süreyya, 1996: II/559-560).

Kaynaklarda yer alan bilgilerin büyük bölümü ile *Menâkıb-ı Dervîş Hâkî*'de anlatılanlar örtüşmektedir. Medhî, kitabında Hâkî Dede'nin Buhara'da doğduğu bilgisini teyit eder:

*Buhârâ'dan tulû' itdi o meh-veş
Düşüp Rûm'a kodı sîneme âteş* (92, 6b)

Sicill-i Osmânî'de yer alan seyyah bir derviş olup Arap ve Acem şeyhleriyle görüşerek sohbet etmesi ve kırk yıl dolaşması (Mehmed Süreyya, 1996: II/559) kitapta şu şekilde ifade edilir:

Seyâhat eylemiş kırk yıl tamâm ol
Seyâhat eyle sen dahı tamâm ol (101, 7a)

İşit mümkün midür bu ey karındaş
O şeh kırk yıl komadı yasduga baş (107, 7b)

Vatandan k'ayrulup çekmişdi gurbet
Seyâhat eylemiş kırk yıl tamâmet (145, 9a)

Tolaşdı Hind ü Sind ü Mısr u Şâm'ı
Bütün dünyâyı geşt itdi tamâmî (146, 9a)

Kitaba göre, adı anılmayan bir şeyhe Buhara'da intisap ettikten sonra kırk yıl sürecek seyahatine başlar. Buhara'dan ne zaman ya da kaç yaşında ayrıldığı kitapta ve kaynaklarda yer almaz:

İrüp pîre inâbet kılmış ol şâh
Murâdâtın müyesser kılmış Allâh (144, 9a)

İlk önce Hindistan'a gider. Bu seyahati Celâleddin Ekber Şah dönemine rastlar.¹³ Hâkî Dede, Celâleddin Ekber Şah ile tanışır, sohbet eder ve üç yıl onunla yakınlık kurar:

Sevâd-ı Hind'e şol dem kim kodı pây
Ziyâ virdi o mülke ol yüzi ay (147, 9a)

Celâleddîn idi ol 'âleme şâh
Hudâvend-i niğın ü 'izzet ü câh (148, 9a)

Üç yılın sonunda Özbek Hanı Abdullah¹⁴ zamanında Buhara'ya döner. Özbek Hanı Abdullah'ın Buhara'yı alışı 1557 olduğuna göre Hâkî Dede'nin Buhara'ya dönüşünün 1557'den sonra olduğu kesindir:

Şeref buldı yine şeh-i Buhârâ
Karâr itdi o şeh-i içre o dânâ (251, 13a)

Buhara'da Abdullah Gazi ile görüşen Hâkî Dede'ye sultan oradan ayrılmadan önce dört post hediye eder. Hâkî Dede 12 dervişi ile Buhara'dan Horasan'a yönelir. Yolda Kulu Han idaresinde kitapta adı zikredilmeyen bir bölgeye uğrar.¹⁵ Kulu Han, Hâkî Dede'ye dost görünür ancak gözü ona hediye edilen dört posttadır. Hâkî Dede oradan ayrıldığında peşine adamlarını

¹³ Celâleddin Ekber Şah, Hindistan'daki Bâbü'r Devleti'nde babası Hümâyûn'dan sonra tahta geçip 1556-1605 yılları arasında hükümdarlık yapmıştır. bk. Enver Konukçu (1994). "Ekber Şah", *DİA*, X, İstanbul: TDV Yayınları, s. 542; Hikmet Bayur (1947). *Hindistan Tarihi*, II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 63.

¹⁴ Özbeklerin büyük hükümdarı Abdullah Han, Babası İskender henüz hayattayken Abdullah Han ülkenin idaresine ortak olmuştur. 1557'de Buhara'yı alarak merkez yaptı. Babasının 1583'te ölümüyle resmen tahta geçebildi. 1598 yılı başlarında vefatına kadar tahtta kaldı. bk. Mehmet Saray (1988). "Abdullah Han", *DİA*, I, İstanbul: TDV Yayınları, s. 104; Remzi Kılıç (1995). "Osmanlı Padişahı III. Murad ve Özbek Hükümdarı II. Abdullah Han Dönemi Osmanlı-Türkistan Dayanışması", *Bilgi-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, s. 52.

¹⁵ O dönemde bu coğrafyada Kulu Han olarak anılan pek çok han bulunmaktadır. Eserde adı geçen Kulu Han'ın Ali Kulu Han olması kuvvetle muhtemeldir. Ali Kulu Han, Safeviler döneminde, Şamlu oymağının büyük bölümünün yerleştiği Horasan'a hâkim olan Herat valisidir. bk. Faruk Sümer (1976). *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara: Güven Matbaası, s. 144-145. Bu yüzden Hâkî Dede'nin gittiği yerin Herat olması mümkündür.

takıp o dört postu almalarını söyler. Adamları emrettiği gibi postları Hâkî Dede'den alır. Hâkî Dede Horasan'a gider ve sekizinci imam Ali bin Musa'r-Rızâ'nın mezarını ziyaret eder:¹⁶

*Horâsân'a irişdi çünki Hâkî
İşit n'eyler o mihr-i tâb-nâki* (327, 16a)

*Didi irdüm çü âl-i Mustafâ'ya
Varup kabr-i 'Alî Mûsâ Rızâ'ya* (332, 16a)

Burada Şah Abbas'la bir karşılaşması olur.¹⁷ Horasan'dan Bağdat'a gider:

*Çü 'Abbâs'uñ yanından gitdi sultân
Sûy-ı Bagdâd'a yüz tutdı şitâbân* (362, 17b)

Orada beylerbeyi Hızır Paşa ile görüşür. Kaynaklarda Hızır Paşa'nın 1592 başlarında Bağdat beylerbeyiliğine atandığı, aynı yıl görevden alınıp kubbealtı veziri olduğu ve 1593-1595 yılları arasında ikinci defa Bağdat beylerbeyiliği yaptığı yazılıdır (Gülcü, 1999: 61-62).

*O mülke geldüğünde şâh-ı 'irfân
Hızır Paşa idi hem mîr-i mîrân* (365, 17b)

Hızır Paşa kendisine çok hürmet eder. Hâkî Dede oradan Mısır'a doğru yola çıkar. Bu arada Özbek Hanı Abdullah, halka zulmeden Kulu Han ve adamlarıyla çarpışır ve Kulu Han'ı öldürür;¹⁸ Hâkî Dede'ye hediye ettiği postları onda görünce çok üzülür ve Hâkî Dede'ye gönderir. Hâkî Dede postları almayıp tekrar kendisine gönderir ve Mısır'a ulaşır. Orada Sultan Hasan Camii'ne¹⁹ yerleşir:

*Görür bir câmi'-i zîbâ vü ra'nâ
Namâza girdi ol merd-i dil-ârâ* (445, 20b)

*O câmi' Câmi'-i Sultân Hasan'dur
Mısır şehrinde bir cây-ı hasendür* (446, 20b)

Hızır Paşa Mısır'a vali olunca Hâkî Dede ile orada da görüşürler.²⁰

*Vezâret birle oldı Mısır'a vâlî
Safâ geldi dile gitdi melâlî* (519, 23b)

*Dede Hâkî'i ol kıldı ziyâret
Nazar kıldı aña kân-ı letâfet* (521, 23b)

¹⁶ Sekizinci imam Ali bin Musa'r-Rızâ, yedinci imam Musa Kâzım'ın oğludur; 770'te Medine'de dünyaya gelmiştir. 25 Ağustos 818'de şehit olmuştur. Türbesi Horasan'ın Tus şehrinde. bk. Abdullah Farukî el-Müceddidî (1999). *Ehl-i Beyt ve On İki İmamlar*, Ankara: Farukiye Vakfı Yayınları, s. 377-381; Çeşmid Bender (1993). *12 İmam ve Alevilik*, İstanbul: Berfin Yayınları, s. 60-61.

¹⁷ Safevî hükümdarı Şah Abbas, Şah Tahmasb'ın torunu ve Muhammed Hüdâbende'nin oğludur. 1587'de 17 yaşındayken tahta geçmiş 40 yıl süren saltanatının sonunda 19 Ocak 1629'da ölmüştür. bk. Faruk Sümer (1988). "Abbas I", *DİA*, I, İstanbul: TDV Yayınları, s. 17-19.

¹⁸ Özbek hükümdarı Abdullah Han, 1587'de Herat'ı kuşatarak Ali Kulu Han'ı teslim olmaya mecbur etmiştir. Özbekler sözlerinde durmayarak Ali Kulu Han başta olmak üzere Şamlu oymağından bir kısmını öldürmüşlerdir. Faruk Sümer (1976). *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara: Güven Matbaası, s. 145.

¹⁹ Sultan Hasan Camii ve medresesi, Kahire'nin en güzel İslâmî anıt eserlerinden biridir. Sultan Kalavun'un oğlu Sultan En-Nâsır Hasan tarafından, Stadel'in hemen eteğinde 1356 yılında yapımına başlanmış ve 1363'te tamamlanmıştır. bk. Ersal Yavi ve Necla Yazıcıoğlu Yavi (1996). *Tarih Öncesi Çağlardan Günümüze Mısır*, İzmir: Yazıcı Yayınları, s. 125.

²⁰ Hızır Paşa'nın Mısır beylerbeyiliği H. 1006-H. 1010 (M. 1597/98-M. 1601/02) yılları arasındadır. bk. Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud (1990). *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, s. 99.

Hâkî Dede'ye bir tekke yaptırmak istese de Hâkî Dede bunu kabul etmez. Hızır Paşa'ya padişahın fermanı gelir, kendisinin Mısır'dan gitmesi ve Şam'a ulaşması gerekir. Bunun üzerine Hızır Paşa, Hâkî Dede ve dervişleriyle yola koyulur:

*Hızır Paşa'ya va'de oldu sultân
Cenâb-ı pâdişâdan irdi fermân* (788, 34a)

*Mısır'dan çünkü gitmek oldu takdîr
Diyâr-ı Şâm'a yitmek oldu tedbîr* (789, 34a)

Dımuşk (Şam)'a geldiklerinde Cigala-zâde Sinan Paşa onları hürmetle ağırlar:²¹

*Tımuşk'a şol zamân kim kodılar pâ
Cigala-zâde idi anda paşa* (791, 34a)

*Hızır Paşa'ya kıldı hayli 'izzet
Ziyâfet itdi çekdi dürlü ni'met* (792, 34a)

Hâkî Dede yolda çeşitli mezarları ziyaret eder. Şam yakınlarında "Şeyh-i Ekber" olarak anılan Muhyiddin İbnü'l-'Arabî'nin mezarını ziyaret eder. Türbe, Şam dışında Kâsiyûn Dağı eteğindeki Sâlihiye'dedir. Yanında bir cami ve tekke de bulunmaktadır:²²

*Rivâyetdür mezâr-ı Şeyh-i Ekber
Kenâr-ı Şâm'a düşmişdi o gevher* (799, 34b)

*'İbâdet kıldı Hakk'a anda sultân
Du'âlar itdi rûh-ı şeyhe çendân* (801, 34b)

Hızır Paşa'nın İstanbul'a gitmesi gerekir ancak Celâlî tehlikesi yüzünden yollar emniyetli değildir. Dımuşk valisi Mahmud Paşa, Şam'dan asker toplayıp yol güvenliği sağlamak istese de Şam askerlerinin itaatsizliği yüzünden başarı sağlanamaz. Bunun üzerine Hâkî Dede ile Hızır Paşa beraberlerinde bulunanlarla yola koyulurlar. Bir yerde Celâlîler önlerine çıkarsa da kendilerine zarar vermeyip hürmet gösterirler. Bu arada Hızır Paşa'nın daha önce Seydişehir'de valilik yapmış olan kardeşi Mümin Bey, Hâkî Dede'yi Seydişehir'de misafir edip ağırlar. Hâkî Dede orada kaldığı sürede Halil Efendi adlı bir âlimle de görüşür. Daha önce kendisi hakkında kötü düşünceler besleyen Halil Efendi, Hâkî Dede'nin keramet sahibi bir velî olduğunu anlar. Hâkî Dede oradan İstanbul'a gelir ve Ali Paşa Camii'ne yerleşir. Bu bilgi kaynaklarda da yer almaktadır. Kitabın "Âmeden-i Pîr be-şehr-i İstânbûl" başlıklı bölümünde Hâkî Dede'nin İstanbul'a geldiği şu sözlerle ifade edilir:

²¹ Cigala-zâde Yusuf Sinan Paşa, 1544'te Messina'da doğdu, asıl adı Scipione'dir. Babası kaptan Visconte di Cicala'yla birlikte 1560 Cerbe Savaşı'nda esir düşmüş, saraya alınmıştır. Enderun'da yetişmiş ve İslamiyeti kabul ederek Yusuf Sinan adını almıştır. Sırasıyla 1579'da yeniçeri ağalığı, sonra Diyarbakır, Van ve Revan beylerbeyliği görevlerinde bulunan Sinan Paşa 1586'da Bağdat beylerbeyliğine tayin olmuştur. Kısa bir süre sonra görevden alınmışsa da aynı yıl tekrar Bağdat beylerbeyi olmuş ve bu görevi 1589'a kadar sürdürmüştür. Farklı görevlerde bulunmuş ve 1592'de üçüncü defa Bağdat beylerbeyi olmuştur. Aynı yıl kaptan-ı deryalığa getirilmiştir. 1595'te Kubbealtı veziri olmuş, 1596'da sadrazamlığa getirilmiştir. Kırk beş gün sonra azledilmiş ve Aralık 1597'de Şam beylerbeyi olmuştur. 2 Aralık 1605'te vefat etmiştir. bk. Mahmut H. Şakiroğlu (1993), "Cigalazâde Sinan Paşa", *DİA*, VII, İstanbul: TDV Yayınları, s. 525; Erdinç Gülcü (1999). *Osmanlı İdaresinde Bağdat (1534-1623)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 60; Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*, V, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 1513; Nâzım Tektaş (2002). "Cağaloğlu Sinan Paşa", *Sadrâzamlar*, İstanbul: Çatı Kitapları, s. 186-188.

²² Muhyiddin İbnü'l-'Arabî, 28 Temmuz 1165'te Endülüs'ün güneydoğusundaki Mürsiye'de doğdu. 10 Kasım 1240'ta Dımuşk (Şam)'ta vefat etti. Türbesi Şam'ın dışında Kâsiyûn Dağı eteğindeki Sâlihiye'dedir. Bir dönem bakımsızlıktan neredeyse yeri bile unutulmuştur. Yavuz Sultan Selim, Mısır seferi dönüşünde Şam'a geldiğinde mezarın yerini tespit ettirmiş; üzerine bir türbe, yanına da bir cami ve bir tekke yaptırmıştır. Yavuz Sultan Selim 5 Şubat 1518'de tamamlanan camide ilk cuma namazını kılmuştur. Türbe daha sonra II. Abdülhamit tarafından tamir ettirilmiştir. bk. M. Erol Kılıç (1999). "İbnü'l-'Arabî, Muhyiddin", *DİA*, XX, İstanbul: TDV Yayınları, s. 493-495; Feridun M. Emecen (2010). *Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihî: Yavuz Sultan Selim*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, s. 310, 317.

Sitânbûl oldı yine bâg-ı cennet
O şehre nâzil oldı nûr-ı rahmet (968, 43b)

'Alî Paşa'ya geldi bir gün ol nûr²³
Harâb iken o menzil oldı ma'mûr (969, 43b)

Hiç geliri olmamasına rağmen misafirlerini orada ağırlar, sofrası bereketlidir. Seyyid olduğunu iddia edip batıl yola sapan Yunus Dede'nin doğru yola girmesi için elçi gönderip telkinlerde bulunsa da Yunus Dede onu dinlemez. III. Mehmed'in oğlu Şehzade Mahmud'un padişah olacağını söylediği bir mektupla aklını çelen Yunus Dede, Şehzâde Mahmud'un boğdurulmasına neden olur, kısa bir süre sonra kendisi de aynı akıbete uğrar. Hadise, tarihî kaynaklarda da yer almaktadır:²⁴

Ki böyle cârî oldı emr-i Ma'bûd
Şeh-i kişver-güşânuñ oğlı Mahmûd (1022, 46a)

Helâk itdi anı Sultân Muhammed
Didi Sultân Muhammed oglum Ahmed (1023, 46a)

Velî şehzâde kim olmuşdı maktûl
Sebeb oldı aña mezkûr olan gûl (1026, 46a)

Kitapta Sadrazam Yemişçi Hasan Paşa'nın Hâkî Dede'den beş bin altın istediği ancak kısa bir süre sonra azledildiği anlatılır:²⁵

Anuñ sît ü sadâsı oldı efzûn
Yemişçi ister andan beş biñ altûn (1061, 47b)

Du'â-yı derd-mendân oldı makhbûl
Didiler kim Yemişçi oldı ma'zûl (1120, 50a)

Sultan I. Ahmed (1603-1617) tahta çıktıktan sonra kendisine Hâkî Dede'nin üstün vasıfları anlatılınca bir gün onu saraya davet eder:

Çü Sultân Ahmed'e yüz tutdı devlet
Zihî 'izzet zihî devlet sa'âdet (1158, 51b)

Şeh-i kişver-güşâ çün kıldı da'vet
O da'vet viridi pîre hayli zahmet (1174, 52b)

Hâkî Dede istemeye istemeye bu davete icabet eder. Sultan Ahmed, Hâkî Dede'den dua etmesini, hiç olmazsa Fatıha suresini okumasını ister. Hâkî Dede istenileni yapmadan oradan ayrılır. Padişah celâllenir; Hâkî Dede'nin duanın bâtnî olması gerektiğini padişaha Medhî vasıtasıyla izah etmesi üzerine Sultan Ahmed, Hâkî Dede'nin büyüklüğünü anlayıp ona ihsanda bulunur.

²³ Eserde 43b varlığının sağ üstüne "Direkli Taş kurbında Elçi Hanı yanında Dîvân Yolu'nda vâkî 'Alî Paşa-yı 'Atik'dür murâd ki Sultân Bâyezid-i Velî'nün veziri imiş." şeklinde bir kayıt düşülmüştür.

²⁴ Sultan III. Mehmed, 7 Haziran 1603'te 16 yaşındaki büyük oğlu şehzade Mahmud'u idam ettirmiştir. Şehzade Mahmud'un bir şeyhin telkini ile kendi aleyhinde hariçle mektuplaşması haberi alınıp kızlar ağası vasıtasıyla kendisine iletilmesi üzerine şehzadeyi önce hapsedip sonra boğdurmuş ve şeyh ile şehzadenin validesi ve diğer vasıta olanları denize attirmiştir. bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988). *Osmanlı Tarihi*, III, 6. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 115; Baron Joseph Von Hammer Purgstall (1993). *Osmanlı Devleti Tarihi* 4, VII, İstanbul: Üçdal Neşriyat, s. 356.

²⁵ 22 Temmuz 1601'de sadrazam olan Yemişçi Hasan Paşa, Arnavut asıllı bir devşirmedir. Yaptığı çeşitli zulümler, en yakın dostlarına bile kötü muamele etmesi yüzünden 4 Ekim 1603'te azledilmiş, 12 gün sonra da idam edilmiştir. bk. Nâzım Tektaş (2002). "Yemişçi Hasan Paşa", *Sadrâzamlar*, İstanbul: Çatı Kitapları, s. 193-196; Orhan F. Köprülü (1997). "Hasan Paşa, Yemişçi", *DİA*, XVI, İstanbul: TDV Yayınları, s. 342-343.

Kitapta Hâkî Dede'nin ölümüyle ilgili bir bilgi yer almayıp onun Ali Paşa Camii'nde gömülü olduğu yazılıdır. Bu bilgi, eserin Hâkî Dede'nin ölümünden sonra yazıldığını göstermektedir.

Medhî kitabının yazılış sebebini anlattığı bölümünde Hâkî Mehmed Dede'nin İstanbul'da Ali Paşa Camii'nde medfun olduğunu belirtir.

Kaynaklarda ve *Menâkıb-ı Deroîş Hâkî'*de Hâkî Dede'nin Ali Paşa'da medfun olduğu bildirilmekteyse de kitabın 43b varağının sağ üst köşesine düşülen notta Divan Yolu'ndaki Ali Paşa Camii olarak tarif edilen bu caminin bugünkü haziresinde Hâkî Dede'ye ait bir mezar ya da türbe bulunmamaktadır. Burası günümüzde Gazi Atikali Paşa Camii adıyla anılan, Sultanahmet'ten Bayezit'e doğru giderken Tramvay Caddesi (Divanyolu) üzerinde, Çemberlitaş yanında, II. Bayezit (1481-1512) devri sadrazamlarından Hadım Ali Paşa (ö. 1511) tarafından 1496'da yaptırılan, semtin eski adına nispetle Sedefçiler Camii olarak da bilinen camidir (Koçu, 1960: III/1281; Öz, 1987: I/24-25; Eyice, 1964: 100). Cami Dikilitaş, Vezirhanı ve Sandıkçılar Camii isimleriyle de anılmıştır (Ağır ve Okçuoğlu, 2004: 261). Atik Ali Paşa olarak da anılan sadrazam, caminin külliyesinde camiden başka imaret, medrese, tekke gibi bazı ek binalar yaptırmışsa da cami 1587, 1652 yangınları ile 1648, 1765 ve 10 Temmuz 1894 depremlerinde büyük ölçüde zarar gördüğünden ve tamirler geçirdiğinden orijinal hâliyle günümüze ulaşmamıştır. Cami manzumesinde yer alan ve yolun karşısında kalan medrese ile caminin haziresi, tramvay yolu döşenirken ve yol genişletme çalışmaları yüzünden en az iki defa kesilmiştir. Hazire son durumunu 1957'de almıştır. Camiden daha sonra yapıldığı belli olan yanındaki türbenin evvelce içinde bulunan 3 büyük 3 küçük sanduka bugün yoktur. Bu sandukaların da kime ait olduğu bilinmemektedir. Türbeye ait bir kitabe de mevcut değildir (Eyice, 1964: 101-105).²⁶ Dolayısıyla Hâkî Dede'nin Ali Paşa Camii'nde olduğu belirtilen mezarına muhtemelen hazirenin ve külliyenin geçirdiği bu değişimlerden dolayı ulaşılammıştır.

Çemberlitaş'taki Atik Ali Paşa Camii dışında İstanbul'da Atik Ali Paşa'nın yaptırdığı diğer camilerin hazireleri de araştırılmıştır.

İstanbul'da Hadım Ali Paşa'nın yaptırdığı bir diğer cami; Anadolu tesiri altında 1500'lü yıllarda bina edilen, Fatih/Karagümrük'te bulunan ve Zincirlikuyu Camii adıyla da anılan Atik Ali Paşa Camii'dir (Koçu, 1960: III/1286; Öz, 1987: I/159). Her ihtimale karşı bu camiye de bakılmış ancak eskiden kible yönünde olduğu söylenen hazirenin bugün mevcut olmadığı görülmüştür.

Khora (Hora) Manastırı iken Hadım Ali Paşa tarafından XV. yüzyıl başlarında camiye çevrilen ve 1945'ten bu yana da müze olarak kullanılan Kariye Müzesi'nin etrafında sahabelerden Ebû Said El-Hudrî'ye ait bir türbenin dışında herhangi bir hazire ya da mezara rastlanmamıştır.

Eserin Özeti

Eser, 40 beyitlik bir girişle (mukaddime) başlar. Bütün dünyaya rızık veren Allah'a şükreden şair, cihanın onun nimetleriyle dolduğunu belirtir. Âlemi yoktan var eden, insanı saf bir cevher kılan, sert bir taşı cevhere dönüştüren, dokuz kat göğü havada tutan odur. Su, ateş, hava ve toprağı (anâsır-ı erbaa) uyum içinde yaratan, "kün" (ol!) emriyle her şeyi var eden, kara taş ve topraktan altın, gümüş ve yakut çıkaran yine odur. O, ne isterse o olur; cenneti huri ve gılmanlarla yaratan Allah'tır. Hz. Âdem'i halife seçerek yücelten, cennetine koyan, ona yoldaş olarak Hz. Havva'yı yaratan yine odur. Şair bu bölümde, peygamberlerden Hz. Nuh, Hz. Yunus, Hz. Eyyûb, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. İsa ve Hz. Süleyman'ı anar.

²⁶ Caminin geçirdiği tamirlerden bazıları için bk. Ayşe Üstün (2000). *Osmanlı Arşivindeki İstanbul Câmi ve Türbelerinin Tamirleriyle İlgili Belgeler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 302-304.

Dünyaya Dârâ ve Cem gibi nice şahların geldiğini ancak hepsinin taç ve tahtlarının yerinde yeller estiğini söyler.

Mukaddimeden sonra yer alan kısa, mensur bölümde Medhî; Allah'a yüzlerce kez şükreder. Dünya ve insan; peygamber, evliya ve büyük sultanlarla düzen bulmuştur. Bazı sultanlar Allah'ın yardımıyla harap yeryüzünü imar edip dünyaya şeref verirken bazıları zulümle dünyayı kirletmişlerdir. Şair, ârif olanın bunlara bakarak ibret alması gerektiğini söyler.

Manzum bölümde sanatlı sözlerden sonra asıl maksadının Hz. Muhammed'in vasıflarını yazmak olduğunu söyleyen Medhî, kendini onun vassâfı olarak niteler. Hz. Muhammed için salât u selâm dileyen şair, onun ümmetini doğru yola ilettiğini belirtir. Ardından dört halifeyi övüp evliyaları anar ve sözü "sâhib-i velâyet" dediği şeyhi Hâkî Dede'ye getirir. Şair, onunla değer kazanmış, onu tanıdıktan sonra değişmiş, eski bildiklerini unutmıştır.

Eserin yazılış maksadı mensur bölümde ifade edilir. Medhî bu girişten sonra esas maksadının İstanbul'da Ali Paşa Camii'nde medfûn Hâkî Dede'den çıkan kerametleri yazmak olduğunu söyler.

Kitabın asıl bölümü "Hikâyet-i Hâkî Dede der-merâtib-i û" başlığıyla başlar. Allah'ın kendisini bir pîre kul ettiğini söyleyen şair, o pîrin destanını anmak istediğini belirtir. Hâkî Dede bir pîrdür ve onun çok menkıbesi duyulmuştur. Buhara'da doğmuş; sonra Anadolu'ya gelmiştir. Hâkî Dede kırk yıl seyahat etmiş, ardından İstanbul'a yerleşmiş ve kendisine verilen evkafı kabul etmemiştir.

Şair, "Hâkî" redifli 7 beyitlik gazelinde pîrini över. Gazel şu şekildedir:

Gazel berây-ı pîr-i velâyet
Olup ser-pâ bürehne râh-ı 'aşka pîşvâ Hâkî
Gürûh-ı ehl-i derde çâre-sâz-ı reh-nümâ Hâkî (110, 7b)

Sanasın Ni'metullâh-ı Velî yâ Mîr Haydar'dur²⁷
Yine bir sûret-ile cilve kulmuş evliyâ Hâkî (111, 7b)

Kudûmıyla şeref buldı gönüller şehri ser-tâ-ser
'Aceb mi 'ayn-ı a'yâna olursa tûtiyâ Hâkî (112, 7b)

İşigin yasadanup dervîş olur dil-hastalar dâyim
Ne hoş dârü's-şifâdur bu k'olur derde devâ Hâkî (113, 7b)

Sürer yüz pâyına vakt-i seher tâ şâma dek hûrşîd
Gice encüm gibi yummaz gözün zîrâ Baba Hâkî (114, 7b)

Tarîkat şehrini seng-i şerî'atle hisâr itmiş
Yaraşur gün gibi dehri kılursa pür-ziyâ Hâkî (115, 7b)

Götürse Medhî-i bîmârı yirden dest-gîr olsa
Kim oldur mürşid-i kâmil mürîde muktedâ Hâkî (116, 7b)

Ardından gelen manzum bölümün başlarında anasır-ı erbaa anılır. Anasır-ı erbaa su, toprak, ateş ve havadır ve bunlar temiz cevherlerdir. Anılan unsurlar arasında toprağın özel bir yeri vardır. Toprağı bir pîre ve diğer üç unsuru da onun dervişlerine teşbih eden şair, böylece mürşidi Hâkî Dede'ye göndermede bulunur. Her şeyin aslı toprak(hâk)tır, diyerek asıl hikâyesine devam eder. Hâkî Dede'nin dört kere hacca gittiğini belirten Medhî, bununla dört

²⁷ Ni'metullah Velî Kirmânî (ö. 1430) ve Mîr Haydar Âmulî (ö. 1385) İranlı iki mutasavvîf şairdir.

unsur arasında ilgi kurar. Hâkî Dede Mısır, Şam, Bağdat ve Yemen'den hacca gitmiştir. Hac yollarında kendisine nimetler verilir. Dervişleri de kendisiyledir. Dördüncü hacda giydiği ihramı çıkarmaz. Rivayettir ki Hâkî Dede, bülüğ çağına erişince evlenmemiş ve bir pîre başvurarak tarikata girmiştir. Bu pîrin kim olduğu eserde belirtilmemiştir. Vatanı olan Buhara'dan ayrılmış ve kırk yıl Hind, Mısır ve Şam gibi yerleri dolaşmıştır. Ardından Hâkî Dede'nin hayatında da söz konusu edildiği gibi Hindistan günleri ve Celâleddin Ekber Şâh'la olan yakınlığı anlatılır.

“Mülâkât-şuden-i Hâkî Dede bâ-'Abdullâh Hân-ı Özbek” başlıklı manzum bölümde Hâkî Dede'nin doğum yeri olan Buhara'ya dönüşü, orada yaşadıkları ve Abdullah Han ile yakınlığı anlatılmaktadır. Abdullah Gazi her fırsatta pîre lütufta bulununca Hâkî Dede Buhara'dan ayrılmaya karar verir. Abdullah Gazi gitmesini istemez ama gideceğini anlayınca kendisine dört bebr²⁸ postu hediye eder ve Hâkî Dede'yle vedalaşır. Hâkî Dede ile on iki dervişi Horasan'a yönelir. Kitapta adı zikredilmeyen bir yere gelir, oranın hamı Kulu Han Hâkî Dede'ye hediye edilen dört postu adamlarına zorla aldırır. Bu hadiseden sonra tekrar yola koyulan Hâkî Dede, bir sabah vakti Horasan'a ulaşır. Yolda bir Kızılbaş Hâkî Dede'ye yol arkadaşlığı eder. Görünüşte sevgi besleyen bu kızılbaşın içinde kin ve nefret vardır.

“Mülâkât-şuden-i Hâkî Dede be-şâh-ı Êrân a'nî 'Abbâs-ı Cihân-bân” başlıklı manzum bölümün ilk beytinde Medhî bu bölümü pîrinden dinlediğini belirtmiştir. Hâkî Dede, Horasan'da Ali bin Musa'r-Rızâ'nın mezarını ziyaret eder ve orada Şah Abbas'la tanışır.

“Azm-kerden-i Baba Hâkî ez-memleket-i Horâsân be-sûy-ı Bagdâd” başlıklı manzum bölümde Hâkî Dede'nin Horasan'dan Bağdat'a gidişi ve Bağdat'ta geçirdiği günler özetlenir. O dönemde Bağdat beylerbeyi, Hızır Paşa'dır. Hızır Paşa, Hâkî Dede'nin gelişini haber alınca ağaları ve dostlarıyla ona intisab eder. Hâkî Dede, oradan Mısır'a doğru yola koyulur.

“Der-beyân-ı küşte-şuden-i Kulu Hân be-dest-i 'Abdullâh Hân” başlıklı manzum bölümde Abdullah Han'ın Kulu Han'ı öldürmesi anlatılır. Bu arada Hâkî Dede Mısır'a ulaşır ve Sultan Hasan Camii'ne yerleşir.

“Hikâyet-i Hızır Paşa” başlıklı manzum bölümde Hızır Paşa'nın Mısır'a vali oluşu ve Hâkî Dede'yle geçirdiği günler anlatılır. Hızır Paşa'nın kethüdası Behram'ın Rıdvan Ağa'ya olan düşmanlığı ve sonra cezasını buluşu, kadının Hâkî Dede'yi siyâcılıkla suçlayıp şehirden çıkarmak istemesi, sonra gerçeği görerek kendisinden af dilemesi ile Hızır Paşa'nın padişahant aldığı fermanla Mısır'dan ayrılıp Şam'a gitmesi anlatılır. Hızır Paşa ve Hâkî Dede orada Cigalazâde Sinan Paşa ile görüşürler, bu arada Hâkî Dede Muhyiddin İbnü'l-'Arabî'nin mezarını ziyaret eder. Bu bölümde ayrıca Dem Bu Dem ve Ahmed adlı kişilerden Dem Bu Dem'in ibretlik ölümü anlatılır. Bu sırada Anadolu'da Celâlîlerin zorbalıkları söz konusu edilir. Bu anlatımın içinde iki beyitlik kıt'a da yer alır.

“Mülâkât-şuden-i Rüstem-i pür-sitem” başlıklı manzum bölümde Celâlîlerin komutanı Rüstem'in Hızır Paşa ve Hâkî Dede'ye gösterdiği hürmet ele alınır.

Kısa, mensur bölümde Seydişehir'in eski valisi Mümin Bey'in Hâkî Dede'ye ikramlarından bahsedilir. Bu bölüm şu şekildedir:

Nesr

Rivâyetdür kim birâder-i Hızır Paşa nâm-ı şerîfi Mü'min Beg dimekle ma'rûfdur, bundan akdem Seydişehir nâm diyârda tabl u 'alem ü hadem ü haşem ile ol mîr-i muhteşem vâlî-i memâlik olmışlar idi. Ol hudâvend-i memâlik pîr-i sâliki ol şehri-i şeref-fezâyâ getirüp bir nice eyyâm ri'âyet-i tâm u 'izzet ü ihtirâm-ı tamâm idüp gûşe-nişîn-i cây-ı ferâgat oldular. İttifâk bir gün ol mîr-i pür-iştîyâk Dede Sultân'a muvâfakat idüp yayak geşt ü güzâr ü seyr-i çemen-zâr iderek bir bâg-ı behişt-âsâyâ sahn-ı bâgda bir kasr-ı felek-fersâyâ irdiler. Bir dıraht-ı sidre-kıyâmuñ sâyesinde nakkâş-ı ezeli yed-i kudret-i lem-yezeli bir

²⁸ Bebr: Eski kitaplara göre, Hindistan'da ve Afrikada bulunan, kediyeye benzer, gayet büyük, üstü yol yol tüylü, saldırdığı zaman derisindeki tüyleri kabarıp korkunç bir manzara arz eden, arslanın bile korktuğu, azgın bir canavarmış. Ferit Devellioğlu (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, s. 75.

nat'-ı zümür-rüd-fâm-ı çemen-i zeberced-rengden pür-nakş u nigâr efrâşte kılmış idi. Mîr-i ferruh-husâl pîr-i sâhib-cemâlle ol makâm-ı cennet-misâlde karâr ihtiyâr idüp ârâm kıldılar. Ahbâb etrâf-ı pîre cem', pîr ol cem'a şem' olup kimi oturup kimi turdular (Nesr 3/1-13, 39b-40a).

“Dâstân-ı Halîl Efendî” başlıklı mensur bölümde âlim olan ve Hâkî Dede'ye önyargılı davranan Halîl Efendî'nin Hâkî Dede'nin kerametleri karşısında gerçeği anlaması anlatılır.

Sonraki manzum bölümde Halîl Efendî'nin Hâkî Dede'nin ne kadar büyük bir insan olduğunu anlaması hikâye edilir. Medhî, bölümün sonunda Allah'a dua eder ve kitabının tamamlanmasını diler.

Ardından gelen mensur bölümde Hâkî Dede'nin büyüklüğü, keramet ehli oluşu, inkâr edenleri ikrara getirmesi anlatılır. Halîl Efendî'nin de bunlardan biri olduğu belirtilir.

“Âmeden-i Pîr be-şehr-i İstânbûl” başlıklı manzum bölümde Hâkî Dede'nin İstanbul'a gelip Ali Paşa Camii'ne yerleştiği belirtilir.

Bu bölümden sonra yer alan beş beyitlik gazelde Medhî ilâhî aşkı terennüm eder. Gazel şu şekildedir:

Gazel-i münâsib-i hâl ²⁹ Benem Mecnûn-sıfat dîvâne-i 'aşk Benem mest-i mey-i hum-hâne-i 'aşk	(979, 43b)
Harâb-âbâd 'âlemde sorarsañ Mekânumdur benüm vîrâne-i 'aşk	(980, 44a)
Ezel bezminde içdüm bâde-i şevk Anuñ-çün olmışam mestâne-i 'aşk	(981, 44a)
Cemâlûndür senüñ şem'-i şeb-efrûz Benüm gönüm dürür pervâne-i 'aşk	(982, 44a)
Yıkılmaz Medhiyâ dest-i cefâdan Katı muhkem olupdur hâne-i 'aşk	(983, 44a)

Medhî, gazelin ardından Hâkî Dede'nin özelliklerini anlatır. Eserin bu bölümünde ayrıca o günlerde batıl yola sapmış bir dervişin varlığına temas eder.

Sonraki mensur bölümde seyyid geçinen bu dervişin adının Yunus Dede olduğu belirtilir. Hâkî Dede onu uyarsa da dikkate almayıp Şehzade Mahmud'un idamına sebep olur, ardından kendi de öldürülür. Hâkî Dede'yi siyâcılık ile itham eden Yemişçi³⁰ ondan beş bin altın ister. Kısa mensur bölümde Hâkî Dede'nin çevresindekilerin Yemişçi'nin bu talebi karşısında duydukları kaygı anlatılır. Sonraki manzum bölümde Hâkî Dede'nin nasihatleri yer alır, çok geçmeden Yemişçi Hasan Paşa'nın azledildiği haberi duyulur.

“Hasb-i hâl-i hakîr” başlıklı manzum bölümde Medhî kendi hayat hikâyesine dair çeşitli bilgiler verir. Sultan III. Murad, III. Mehmed ve I. Ahmed dönemlerini anlatır. Sultan Ahmed, Hâkî Dede hakkında söylenen övgü dolu sözleri duyunca onu saraya davet eder. Sohbetlerinin ardından ondan dua ister, Hâkî Dede bir şey söylemeden çıkıp gider. Hâkî Dede'nin Nakşibendî olduğu belirtilir ve duanın gizli olması gerektiği anlatılır. Padişah bu olay karşısında gazaplanır. Medhî'ye de bu hadiseyi anlattıklarında çok üzülür.

“Cevâb-dâden-i Pîr-i rûşen-zamîr” başlıklı manzum bölümde Hâkî Dede'nin Sultan I. Ahmed'le aralarında geçen olayı nasıl yorumladığı anlatılmaktadır.

²⁹ Bu gazel, *Medhî Divanı*'nda da yer almaktadır. bk. Nezihe Seyhan (2000). *Medhî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, I, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. s. 462.

³⁰ Sultan III. Mehmed dönemi sadrazamı Yemişçi Hasan Paşa'dır.

“Gazel-i münâsib-i hâl” başlıklı beş beyitlik gazelde gönlü çeşitli tasavvurlarla anlatır.

Mesnevî başlıklı beş beyitlik bölümde Hâkî Dede’nin ağzından nasihatler söz konusu edilirken Hâkî Dede’nin padişaha gönülden dua etmeyi tavsiye etmesi, sultana selâm söylemesi dile getirilir.

“Âgâh-şuden-i Sultân Ahmed-i cihân-gîr ez-ahvâl-i Pîr” başlıklı manzum bölümde Medhî, Hâkî Dede’nin cevabını gidip padişaha anlatır. Padişah, Hâkî Dede’nin cevabını kabul eder ve kendisine bir avuç altın bağışlar. Altınları bir mendile koyup Medhî’yle gönderirler. Ayrıca Hâkî Dede’ye padişahın selâmını iletmesini ve lütfunu ihsan etmesini söylerler. Medhî sevinç içinde Hâkî Dede’ye gider, olanları anlatır. Hâkî Dede padişahın altınları Medhî’ye bağışladığını söyler. Medhî ise Hâkî Dede’nin kendisine gönderdiğini söylese de Hâkî Dede altınları kabul etmez. Sonunda altınları oturduğu postun altına döktürür. Bu arada iki Hindû gelip Hâkî Dede’nin elini öperek karşısında dururlar. Bunlar gezen ve dua isteyen iki kişidir. Hâkî Dede onlara güler ve sizin duanız dünya için, bizimse ahiret içindir, der. Oturduğu postun ucunu kaldırarak her birine iki dinar verilmesini ister. Onlar da birlikte Hâkî Dede’ye dua ederler. Hâkî Dede ise dua edip halkı bize güldürmeyin, der. Onlara kızarak huzurundan gönderir.

“Hâtimetü’l-kitâb” başlıklı manzum bölümde Medhî kitabını tamamladığı için Allah’a şükreder. Allah’a gözünden gafleti kaldırması, kendi özünden haberdar etmesi, gönlünü gösterişten, dünya için olan duadan uzak tutması, kendi kapısından başka kapıya muhtaç etmemesi dilekleriyle yalvarır. Medhî, Allah kapısında yalın ve aç olarak can vermeyi diler.

Ardından “Gazel-i münâsib-i hâl” başlıklı beş beyitlik bir gazel yer alır.

“Mesnevî münâcât” başlıklı manzum bölümde şair, aşkını kendisinden uzak koymaması, hayatında aşk şarabı ihsan etmesi, son nefeste iman ve Kur’an ile gidebilmesi için Allah’a yakarır. Duasının kabul ve dinin pâk olmasını diler.

Sonuç

1. Derviş Hasan Medhî’nin kaleme aldığı *Menâkıb-ı Dervîş Hâkî* adlı eserin bilinen tek nüshası Amerika Birleşik Devletleri-New Jersey, Princeton University Library, Department of Rare Books and Special Collections, Manuscripts Collection, Islamic Manuscripts, Third Series 494 numarada kayıtlıdır.
2. Derviş Hasan Medhî’nin bu eseri, Medhî ve eserlerinden söz eden çalışmalarda anılmamıştır.
3. *Menâkıb-ı Dervîş Hâkî*, Derviş Hasan Medhî’nin pîri Hâkî Mehmed Efendi’nin biyografik tarzda menkabelerini anlattığı bir eserdir.
4. Kitap, manzum-mensur karışık yazılmıştır.
5. Eserin manzum bölümleri 1402 beyit, mensur bölümleri 124 satırdır.
6. Manzum bölümlerde sade olan dil, mensur bölümlerde ağırlaşır.
7. Medhî mesnevî nazım şekline uygun olarak yazdığı kitabında aruz veznini kullanmada oldukça başarılıdır.
8. Kitapta ayrıca 4 gazel ve bir kıt’a yer almaktadır.
9. Hayatı hakkında çok az bilgi bulunan Derviş Hasan Medhî kitabında III. Murad, III. Mehmed ve I. Ahmed’i anmıştır. Böylece şairin *Divan’*ındaki şiirleri de düşünüldüğünde XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşadığı söylenebilir.
10. Kitap, Hâkî Mehmed Efendi’nin hayatına dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir.
11. Eserde anlatılanlar tarihî gerçekler ve Hâkî Mehmed Efendi’nin hayatına dair kaynaklarda yer alan bilgilerle örtüşmektedir.
12. Eserin Hâkî Dede’nin ölüm tarihi olan 1617’den kısa bir süre sonra yazıldığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Farukî el-Müceddidî (1999). *Ehl-i Beyt ve On İki İmamlar*, Ankara: Farukiye Vakfı Yayınları.
- AÇA, Mehmet, GÖKALP, Haluk ve KOCAKAPLAN, İsa (2011). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- AĞIR, Aygül ve OKÇUOĞLU, Tarkan (2004). "Osmanlı Mezar Taşları Envanter Çalışması: Çemberlitaş Atik Ali Paşa Camii Haziresi Örneği", *TÜBA Kültür Envanteri Dergisi*, S. 3, s. 258-271.
- AND, Metin (1967). "Meddah, Meddahlık, Meddahlar", *Türk Dili*, XVII, S. 195, s. 236-247.
- ATEŞ, Ahmet (1953). "Türk Halk Hikâyelerinde İbn Sina", *Türk Dili*, II, S. 23, s. 739-741.
- ATEŞ, Ahmet (1954). "Türk Halk Hikâyelerinde İbn Sina", *Türkiyat Mecmuası*, XI, s. 33-40.
- ATEŞ, Ahmet (1955). "Türk Halk Hikâyelerinde İbn Sina", *Türkiyat Mecmuası*, XII, s. 265-275.
- AYVERDİ, İlhan (2005). *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, I-III, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- BANARLI, Nihad Sâmî (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I-II, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Baron Joseph Von Hammer Purgstall (1993). *Osmanlı Devleti Tarihi 4*, I-XVI, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- BAYUR, Hikmet (1947). *Hindistan Tarihi*, I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- BENDER, Çemşid (1993). *12 İmam ve Alevilik*, İstanbul: Berfin Yayınları.
- BLOCHET, E. (1932). *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliotheque Nationale*, I-II, Paris.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2004). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar (2007). *Ötügen Türkçe Sözlük*, I-V, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- ÇAKIR, Müjgân ve KONCU, Hanife (2010). *XVI. Yüzyıldan Bir Aşk Hikâyesi Medhî'nin Şîr-i Dilîr bâ-Mihr-i Münîr'i*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- EMECEN, Feridun M. (2010). *Zamanın İskenderi, Şarkın Fatihî: Yavuz Sultan Selim*, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.
- ERVERDİ, Ezel (1986). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler/İsimler/Eserler/Terimler)*, I-VIII, İstanbul: Dergah Yayınları.
- EYİCE, Semavi (1964). "Atik Ali Paşa Camiinin Türk Mimarî Tarihindeki Yeri" *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, XIV, S. 19, s. 99-114.
- GÜLCÜ, Erdinç (1999). *Osmanlı İdaresinde Bağdat (1534-1623)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNEŞ, Mustafa (2011). "Klasik Türk Edebiyatında Menakıbnameler ve Menâkıb-ı Akşemseddin", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 16, s. 165-171.
- İNCE, Adnan (1998). "Medhî'nin Rıdvân Şah Hikâyesi", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Prof. Dr. Kemal Eraslan Armağan Sayısı, S. 9-10, s. 273-308.
- KAVRUK, Hasan (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler*, İstanbul: MEB Yayınları.
- KILIÇ, M. Erol (1999). "İbnü'l-Arabî, Muhyiddin", *DİA*, I-XLII (Neşri devam etmektedir), XX, İstanbul: TDV Yayınları, s. 493-516.
- KILIÇ, Remzi (1999). "Osmanlı Padişahı III. Murad ve Özbek Hükümdarı II. Abdullah Han Dönemi Osmanlı-Türkistan Dayanışması", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 10, s. 49-60.
- KOÇU, Reşad Ekrem (1960). *İstanbul Ansiklopedisi*, I-XI, İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat.
- KOMİSYON (1996). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, I-IV, Ankara: MEB Yayınları.
- KOMİSYON (2004). *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, I-VI, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- KOMİSYON (MEB Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Tasnif Komisyonu) (1967). *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Dıvanlar Kataloğu*, I-III, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KONUĞU, Enver (1994). "Ekber Şah", *DİA*, I-XLII (Neşri devam etmektedir), X, İstanbul: TDV Yayınları, s. 542-544.
- KÖKSAL, Fatih (2012). "Ahi Evran'ın Menkabevi Hayatına Dair Bilinmeyen Bir Eser: Menâkıb-ı Ahî Cihân-ı Nasreddin Ahi Evran", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 62, s. 83-108.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1943). "Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları", *Türk Tarih Kurumu Belleten*, VII, S. 25-26-27, s. 379-522.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2012). "Türk Halk Hikâyeciliğine Ait Bazı Maddeler, Meddahlar", *Edebiyat Araştırmaları*, I-II, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Orhan F. (1997). "Hasan Paşa, Yemişçi", *DİA*, I-XLII (Neşri devam etmektedir), XVI, İstanbul: TDV Yayınları, s. 342-343.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S. (1995). *Tarih Araştırmalarında Usûl*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Manzûme-i Menâkıb-ı Hâkî*, Erişim adresi: https://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=87821 (30.10.2012).
- Medhî, Hikâye-i Rıdvân Şâh*, Erişim adresi: http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=196244 (30.10.2012).
- Mehdî, Hikâye-i Rıdvân Şâh*, Erişim adresi: http://www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=71086 (30.10.2012).
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*, I-VI, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- MERCAN, İsmail Hakkı (2003). "Türk Tarihinin Kaynaklarından Olan Bazı Menakıbnameler ve Gazavatnameler Hakkında", *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VI, S. 10, s. 107-130.
- Nev'izâde 'Atâî, Şakik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri, Hadîku'l-Hakaik fî Tekmileti's-Şakaik* (1989). Haz.: Abdülkadir Özcan, I-V, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- NUTKU, Özdemir (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖZ, Tahsin (1987). *İstanbul Camileri*, I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖZKIRIMLI, Atilla (1984). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, I-V, İstanbul: Cem Yayınları.

- PALA, İskender (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- RIEU, Charles (1888). *Catalogue of The Turkish Manuscripts in The British Museum*, London.
- SAKAOĞLU, Saim (1984). "Türk Halk Masalları Üzerine Abu Âlî Sînâ Hikâyelerinin Tesiri", *Uluslararası İbni Sînâ Sempozyumu Bildirileri (17-20 Ağustos 1983)*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, s. 501-509.
- SARAY, Mehmet (1988). "Abdullah Han", *DİA*, I-XLII (Neşri devam etmektedir), I, İstanbul: TDV Yayınları, s. 104.
- SEYHAN, Nezihe (2000). *Medhî Divanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, I-II, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud (1990). *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- SÜMER, Faruk (1976). *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara: Güven Matbaası.
- SÜMER, Faruk (1988). "Abbas I", *DİA*, I-XLII (Neşri devam etmektedir), I, İstanbul: TDV Yayınları, s. 17-19.
- ŞAHİN, Haşim (2004). "Menâkıbnâme", *DİA*, I-XLII (Neşri devam etmektedir), XXIX, Ankara: TDV Yayınları, s. 112-114.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H. (1993). "Cigalazâde Sinan Paşa", *DİA*, I-XLII (Neşri devam etmektedir), VII, İstanbul: TDV Yayınları, s. 525-526.
- ŞEKER, Mehmet (2005). "Türkiye (Anadolu) Selçukluları Tarihine Dair Bazı Kaynak Çalışmaları ve Menâkıb-nâmeler'le Fütüvvet-nâmeler", *İSTEM Dergisi*, Yıl 3, S. 5, s. 79-95.
- TEKTAŞ, Nâzım (2002). "Cağaloğlu Sinan Paşa", *Sadrâzamlar*, İstanbul: Çatı Kitapları, s. 186-188.
- TEKTAŞ, Nâzım (2002). "Yemişçi Hasan Paşa", *Sadrâzamlar*, İstanbul: Çatı Kitapları, s. 193-196.
- TOGAN, Zeki Velidi (1985). *Tarihte Usul*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- USLU, Mustafa (2007). *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi*, I-VI, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- YAVI, Ersal ve YAVI, Necla Yazıcıoğlu (1996). *Tarih Öncesi Çağlardan Günümüze Mısır*, İzmir: Yazıcı Yayınları.
- YAZICI, Tahsin (1995). *Ahmed Eflâkî Âriflerin Menkıbeleri*, I-II, İstanbul: MEB Yayınları.